

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ГЛОБАЛІСТИКА
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано вченою радою Сумського
державного університету

СУМИ
Сумський державний університет
2018

УДК 316.32 : 101 (075.8)

Б 77

Рекомендовано до видання вченою радою Сумського державного університету як навчальний посібник. Протокол № 8 від 9 лютого 2017 року

Рецензенти:

І. П. Мозговий – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Сумського державного університету

В. А. Цикін – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Сумського педагогічного університету ім. А. М. Макаренка

Б 77   Бойко О. П. Глобалістика : навчальний посібник / О. П. Бойко. – Суми, 2018. – 79 с.

Навчальний посібник підготовлений на базі оригінальної програми дисципліни «Глобалістика», затвердженої на засіданні кафедри філософії та вченої ради СумДУ.

Метою видання цього посібника є формування філософського світогляду, теоретичних і практичних навичок, необхідних майбутньому фахівцю. Посібник містить типову навчальну програму курсу «Глобалістика», комплекс навчально-методичного забезпечення до кожної теми курсу (плани занять, питання для самостійного, індивідуального та групового вивчення, навчальний матеріал, теми рефератів, доповідей та повідомлень, список додаткової та основної літератури, короткий термінологічний словник, контрольні питання), додатковий матеріал (питання для підготовки студентів до заліку).

Призначений для студентів усіх форм навчання та аспірантів.

ЗМІСТ

Вступ	с. 4
Програма курсу	с. 8
Тема 1. Глобалізація як міждисциплінарна наука	
Глобалізація як предмет філософського аналізу	с. 15
Тема 2. Глобалізація як історичне явище і феномен	с. 16
Тема 3. Цивілізаційні виміри глобального розвитку	с. 20
Тема 4. Глобальна економічна трансформація і Міжнародна економічна інтеграція	с. 26
Тема 5. Демографічні, екологічні та гендерні виклики Глобалізації	с. 30
Тема 6. Глобалізація інформаційних процесів – новий феномен розвитку засобів масової	с. 34
Тема 7. Культура у просторі глобалізації	с. 37
Тема 8. Антропологічний вимір у контексті сучасних Глобалізаційних процесів	с. 45
Тема 9. Сім'я та індивід під тиском глобалізації	с. 48
Тема 10. Україна в системі координат глобалізаційного світу	с. 52
Теми рефератів	с. 58
Вимоги до написання та оформлення реферату	с. 60
Тематика контрольних робіт	с. 63
Перелік рекомендованих тем для написання тез	с. 65
Питання до підсумково-модульного контролю	с. 67
Короткий термінологічний словник	с. 71
Список рекомендованої літератури	с. 75

ВСТУП

Предмет курсу «Глобалістика» складається з проблематики, яка передбачає осягнення загального в системі «світ – людина», формування системи поглядів на світ у цілому і на ставлення людини до цього світу. Сучасне суспільство живе в епоху колосальних змін. Становлення глобальної господарської системи, що руйнує кордони національних господарств, пов'язаних міцними торгівельними, фінансовими, політичними, соціальними і культурними відносинами, є найбільш значущим процесом, який визначив обличчя світу на межі ХХ–ХХІ століть. Цей процес стосується мільйонів людей та є об'єктивною реальністю сучасного життя. Її теоретичне осмислення сприяє розумінню тих складних процесів, які сьогодні відбуваються у всьому світі. Це стосується усіх без винятку сфер суспільного буття, макро- і мікрорівнів його організації. Неможливо відривати глобалізацію від її суспільного ґрунту, бо існують усі підстави для ствердження, що вона є проявом динамічного, тобто і мобільного, і активного суспільства, для якого процеси реструктурування й оновлення стають повсякденними практиками. Отже, контури світового суспільства як нового рівня самоорганізації людства вже починають проявлятися у складному поєднанні взаємозв'язків і взаємозалежностей національно організованих соціумів.

Із початку 90-х рр. ХХ ст. глобалізація стає однією з основних тем наукових дебатів у суспільствознавстві, а також активно обговорюється у ЗМІ, в широких колах громадськості. Глобалізації і глобалізаційним процесам присвячено десятки монографій, тисячі наукових та публіцистичних статей. Проте саме у цьому випадку необхідно зазначити, що «кількість» ще не переросла в «якість».

Глобалізація є порівняно новою і найвищою стадією розвитку давно відомого процесу інтернаціоналізації

(транснаціоналізації) численних аспектів суспільного життя. Вона відображає об'єктивний процес активізації взаємопроникнення та взаємозалежності сучасних соціально-економічних і суспільно-політичних процесів у світовому масштабі, які не лише долають національні бар'єри, а й поєднують на перший погляд подібні й різновекторні явища.

Термін «глобалізація» епізодично застосовувався впродовж багатьох десятиліть, проте лише на початку 80-х рр. він почав фігурувати як базовий елемент різних концептуальних побудов.

Серед багатьох визначень дефініції цього явища найбільш вдалим, на нашу думку, є злиття трьох в одне: глобалізація – це «вища на даний момент фаза інтернаціоналізації (інтеграції) економіки і політики, а в зародковому стані – і культури», яка першочергово проявляється в процесах гомогенізації і суверенізації, а також «у зростаючій взаємозалежності різних суспільств».

Наведені ознаки ілюструють досягнення глобалістики як окремої галузі наукових знань.

Дисципліна покликана виконати головний імператив ХХІ ст.: навчити студентів – майбутніх фахівців із багатьох економічних спеціальностей і юриспруденції, – глобальному мисленню на основі інноваційних і випереджальних знань про глобалізацію, а також у подальшому ефективно управляти глобальними процесами у своїх, зокрема й економічній, сферах життєдіяльності.

Мета курсу «Глобалістика» – допомогти студентам – майбутнім фахівцям у різних галузях – осмислити творчі перспективи глобального бачення сучасних економічних, соціокультурних проблем, зрозуміти вплив процесу глобалізації на матеріально-економічний, культурний і духовний клімат нашої епохи, передбачити небезпеки та ризики, що супроводжують цей процес, і зрозуміти сучасну планетарну свідомість.

Курс дає можливість студентам сприймати глобалістику як науку, що намагається віднайти і дати відповіді на виклики прийдешнього тисячоліття: економічні, соціокультурні, політичні, ідеологічні, моральні.

Основні завдання курсу:

- зрозуміти, що світ і світове людство є єдиним глобальним організмом; інституювати гуманістичний глобалізм як один із превалюючих типів свідомості й закріпити його в молодіжній студентській аудиторії;

- усвідомити, що глобалізація несе в собі нові небачені можливості для розвитку людства і нові небачені загрози його існуванню;

- розглянути економічну глобалізацію та усвідомити її значення як фундамент світового мегасуспільства;

- теоретично обґрунтувати виникнення громадянських ініціатив у суспільстві, що відповідають подальшим потребам сучасності;

- обстоювати ідею, на протигагу модним концепціям «зіткнення цивілізацій», збереження гуманістичної загальнолюдської перспективи – формування нового глобального консенсусу в діалозі цивілізацій.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати:

- існуючі філософські підходи до аналізу глобальних проблем сучасності – економічних, політичних, духовних, - і шляхи їх вирішення.

Навчитися:

- використовувати відповідні філософські, загальнонаукові і міждисциплінарні методологічні інструменти.

Уміти:

- пов'язувати ці проблеми зі спеціальними знаннями у галузі економіки, екології, права, політології, глобального моделювання;

– сформувати почуття особистої відповідальності за національну безпеку і планетарну єдність людства.

Програма курсу

Тема 1. Глобалістика як міждисциплінарна наука.

Глобалізація як предмет філософського аналізу

Предмет, структура та місце дисципліни у філософському дискурсі. Зв'язок глобалістики з онтологією, гносеологією, методологією, аксіологією, праксіологією, філософією історії, соціологією, культурологією тощо.

Сучасні концепції та парадигми глобалістики і глобалізації економічного та соціального розвитку, їх еволюція. Теоретичні та методологічні проблеми сучасної глобалістики. Тенденції глобалізму і альтернатива вокалізму в сучасній світовій економіці та у процесах розвитку. Світовий розвиток і проблеми нової людини.

Історичні та теоретичні передумови виникнення глобалістики як науки. С. А. Подолинський, О. Л. Чижевський, М. Д. Кондратьєв, Л. М. Гумільов про системний зв'язок природних і суспільних явищ і процесів. Філософія російського космізму як переддень філософії глобалізму. Учення В. І. Вернадського, Е. Леруа, П. Тейяра де Шардена про ноосферу – філософська і наукова база для поставлення, вивчення і вирішення глобальних проблем сучасності. Біосфера та етносфера. Становлення теорії ноосферогенезу та інших теорій глобалістики.

Сучасна глобалістика як міждисциплінарна наука, її понятійний апарат, теорія і практика. Становлення економічної, екологічної, політичної глобалістики. Глобалістська парадигма і стиль мислення.

Тема 2. Глобалізація як історичне явище і феномен

Культурно-історичні праобрази глобалізації. Просторове визначення процесів глобалізації. Глобалізація як ущільнення простору. Соціальний мегапростір. Мегапростір як функціональні простори: економічний, політичний, екологічний культурний тощо. Регіоналізація. Фрагментаризація. Глобальне місто. Темпоральне визначення глобалізації. Часова структура. Час як смисловий

конструкт (Е. Гідденс, У. Бек). Символічне кодування часу у добу глобалізації (Р. Левін, Н. Луман, М. Букгард, Р. Козелек та інші). Тенденції у європейській часовій структурі та амбівалентні наслідки.

Антиглобалізм: сутність та соціальне коріння. Об'єктивні підстави ідеології глобалізму.

Програма сталого розвитку як конструктивна відповідь на глобальні виклики сучасності. Глобальне партнерство на засадах резолюції 44/228 генеральної Асамблеї ООН від 22 грудня 1989 року. Саміти та програми сталого розвитку.

Сутність та структура сталого розвитку. Теоретичні обґрунтування світового суспільства (І. Уолерстайн, Н. Луман).

Тема 3. Цивілізаційний вимір глобального розвитку

Поняття цивілізації та цивілізаційних основ розвитку суспільства. Природа і структура цивілізацій. Сучасна цивілізація та її технологічні характеристики. Техніка і цивілізація. Проблема кризи цивілізації та вибору шляхів виходу з неї. Зіткнення цивілізацій. Людина як суб'єкт цивілізації. Базові цінності людського буття (А. Маслоу). Цінності як регулятори людської діяльності. Необхідність змін «людських якостей» (А. Печчеї). Складові нового гуманізму: почуття глобальності, справедливості, відмова від насильства. Екологічний імператив. Розуміння межі, за якою починається незворотний рух до загибелі людства. Перебудова міжнародного порядку. Світовий уряд. Інститути злагоди. Зміна пріоритетів розвитку.

Проблеми детермінації історії: природно-історичний процес зміни суспільно-економічних формацій (К. Маркс); географічні умови (Ш.-Л. Монтеск'є, Ф. Ратцель); «сонячні цикли» (О. Л. Чижевський, М. Д. Кондратьєв); релігійні зразки поведінки «економічної людини» (М. Вебер); круговорот локальних цивілізацій (А Тойнбі); моральні заборони (З. Фрейд); ескалація жорстокості (В. Енгельгард); прорив в інформаційних технологіях (Д. Белл, О. Тоффлер);

стадії «економічного зростання» (У. Ростоу); ноосферогенез (В. І. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, Е. Леруа); конвергенція протилежних соціально-економічних систем (Дж. Гелбрейт) та інші чинники.

Стратегії виживання: категоричний імператив (І. Кант), об'єднання двох культур - гуманітарної і технічної (Ч. Сноу), свідоме культурне проектування (Б. Скіннер), соціальна інженерія (К. Поппер), співіснування за принципом «в одному човні» (А. Д. Сахаров), перехід у ноосферу (В. І. Вернадський).

Тема 4. Глобальна економічна трансформація і міжнародна економічна інтеграція

Сутність економічної глобалізації. Чинники розвитку глобалізації економіки. Елементи економічної глобалізації. Риси економічної глобалізації. Глобальні економічні трансформації, оцінювання міжнародних стратегій трансформації та розвитку. Глобальні трансформації і стратегії міжнародної економічної інтеграції. Проблеми глобальних системних трансформацій і міжнародної економічної безпеки.

Світове господарство сучасності. Економічна експансія. Соціально-економічні та інтернет-комунікативні наслідки глобалізації економічної системи суспільства.

Формування та розвиток світового економічного простору. Світове господарство сучасності. Економічна експансія. Соціально-економічні та інтернет-комунікативні наслідки глобалізації економічної системи суспільства.

Інтеграція України в систему міжнародних економічних організацій як чинник розвитку міжнародної економічної інтеграції.

Тема 5. Демографічний, екологічний та гендерний виклики глобалізації

Глобалізація та динаміка і демографічна структура світового населення. Глобалізація і світове населення: демографічні проблеми людства. Сутність демографічної

глобалізації. Приріст населення. Основні тенденції демографічного розвитку. Урбанізація. Демографія і глобальні проблеми сучасності. Демографічні тенденції сучасності. Система демографічної безпеки. Міжнародні соціальні стандарти рівня життя. Індекс людського розвитку. Система демографічної безпеки. Міжнародна міграція: тенденції і форми прояву. Теорії міграції: теорія раціонального вибору (Р. Коен), теорія дуального ринку праці (М. Дж. Прайор), нова економічна теорія міграції (О. Старк), системні і неомарксистські теорії міграції.

Охорона здоров'я за умов розгортання глобалізаційних процесів. Світова організація здоров'я. Здоровий спосіб життя. Глобалізація фармацевтичної індустрії.

Екологічний виклик глобалізації. Глобалізація системи міжнародної екологічної безпеки як імператив стабільного розвитку. Вплив глобальних трансформацій на розвиток системи міжнародної екологічної безпеки. Глобалізація та регіоналізація механізмів міжнародної екологічної безпеки. Глобальна екологічна інтеграція і кооперування. Україна в системі глобальної екологічної безпеки.

Гендерний аспект глобалізації. Гендерна нерівність. Емансіпація та самореалізація жінок.

Тема 6. Глобалізація інформаційних процесів – новий феномен розвитку засобів масової комунікації

Інформатизація та розвиток глобального інформаційного простору. Інформація. Інформатизація. Всесвітній саміт з інформаційного суспільства. Концепції глобального інформаційного суспільства. Формування глобального інформаційного простору. Проблеми та ризики інформаційної епохи. Інформаційні технології. Ното informaticus. Глобалізація як фактор розвитку інформаційної та віртуальної культури.

Глобалізація засобів масової комунікації (ЗМК) та процес її осмислення. Вплив науково-технічних

трансформацій на розвиток систем масової комунікації. Структурні трансформації медіа-індустрії.

Проблеми входження України в європейський і світовий масово-комунікативний простір.

Тема 7. Культура у просторі глобалізації

1. Передумови становлення і тенденції розгортання культурної глобалізації. Вплив глобалізація на культуру. Культура як сфера духовної життєдіяльності суспільства, що включає систему освіти, виховання, духовної творчості. Єдність і різноманіття культур. Культурна ідентичність у добу глобалізації. Культурна самобутність. Культурна інтеграція. Культурний шок. Культурні конфлікти та їх види: аномія, «культурне запізнювання», панування чужої культури.

Організаційні параметри культурної глобалізації та її функції. Мультикультуралізм. Інтеркультурний діалог як основа конструювання мультикультурного суспільства. Нова глобальна еліта.

Наука та освіта за умов глобалізації. Глобалізація виховання. Світове суспільство як суспільство знань. Гуманістичне призначення культурної глобалізації.

Тема 8. Антропологічний вимір контексту глобалізаційних процесів

Людське буття у третьому тисячолітті. Людський інтелект та духовність на тлі тисячоліть. Трансформація стратегій соціального інтелекту.

Колізії демократичного плюралізму та проблема індивідуальності. Нове бачення людини в універсумі. Зміна методологічної свідомості сучасної науки і принцип антропності. Контури духовності та нові контексти їх ідентифікації у XXI ст.

Поняття відчуження. Проблема відчуження в сучасному світі. «Одновимірна людина» (Г. Маркузе).

Проблема індивідуальності в епоху масової свідомості. Інтерсуб'єктивність та індивідуальність. Проблема ідентифікації в сучасному світі. Самоідентифікація людини

як антропологічний феномен. Відношення «Я» – «Інший», «Свій» – «Чужий» та вирішення цих суперечностей. Запобігання розмиву національної ідентичності через символічне звеличення та героїзацію національних образів.

Тема 9. Сім'я та індивід під тиском глобалізації

Глобалізація та соціокультурні зміни на макрорівні суспільного життя. Зміни у світі праці. Інформатизація виробництва. Неформальний сектор праці.

Трансформація європейської моделі сімейного життя. Сучасні організовані злочини проти дітей. Традиційна сім'я та сім'я рефлексивного модерну. Ідеально-типові риси традиційної сім'ї рефлексивного модерну за Е. Гідденсом. Роздільні сім'ї. Інтеркультурний шлюб. Одностатеві шлюби.

Людина у глокалізованих (переструктурування локального під впливом глобалізації (Р. Робертсон) та глобалізованих контекстах. Практика повсякденного космополітизму. Життєтворчість в умовах глобалізації.

Людина як суб'єкт цивілізації. Економічна людина (Homo economicus). Базові цінності людського буття (А. Маслоу). Цінності як регулятори людської діяльності. Необхідність змін «людських якостей» (А. Печчеї). Складові нового гуманізму: почуття глобальності, справедливості, відмова від насильства. Екологічний імператив. Розуміння межі, за якою починається незворотний рух до загибелі людства. Перебудова міжнародного порядку. Світовий уряд. Інститути злагоді. Зміна пріоритетів розвитку.

Тема 10. Сучасне й майбутнє України в глобальному економічному та політичному просторі

Цивілізаційна складова глобальних процесів в Україні. Історичні та культурні традиції України у світлі глобальних трансформацій. Етносоціальні ідеали і реалії глобалізації: світовий та український досвід. Досягнення і перспективи освіти в Україні напередодні глобальних змін. Трансформація економічного життя в Україні під впливом

глобалізації. Політична стратегія України за умов глобалізації.

Особливості «української відповіді» на виклики глобалізації та європейської інтеграції. Євроатлантичні та євроінтеграційні орієнтації України. Євразійська альтернатива. Цивілізаційні, історичні, економічні та політичні підстави вибору моделі розвитку України.

**Тема 1. Глобалістика як міждисциплінарна наука.
Глобалізація як предмет філософського аналізу**

План семінарського заняття

1. Глобалістика як галузь наукового знання.
2. Глобалізація і глобалізм.
3. Виміри глобалізації.
4. Глобальні проблеми сучасності.

Основні поняття теми: глобальний світ, межі росту, глобалізація, глобальні проблеми, глобальний розвиток, криза людства, новий світопорядок.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Як необхідно розуміти глобальність будь-якої проблеми?
2. За яких умов система вважається глобальною?
3. Якими чинниками визначається глобальність конкретної проблеми?
4. Визначення поняття «глобалізм».
5. Сутність поняття «глобалізм».
6. Що означає поняття «глобалізм» з об'єктивних позицій?
7. Значення поняття «глобалізм» із суб'єктивного боку.
8. Визначення поняття «глобалізація».
9. Загальна характеристика сучасного процесу глобалізації.
10. Визначення поняття «глобалістика».
11. Які методологічні підходи визначають процес глобалізації?
12. Які дисципліни охоплює глобалістика як наука?
13. Які Ви знаєте історичні і теоретичні передумови виникнення
14. Який зв'язок між філософією російського космізму та філософією глобалізму.

15. Яка роль учень В. І. Вернадського, Е. Леруа, П. Тейяра де Шардена про ноосферу у вирішенні глобальних проблем сучасності?

16. Які вчення, у сенсі методологічної бази, ви можете навести для осмислення і вирішенні глобальних проблем сучасності?

Проблемно-пошукове завдання

Які глобальні проблеми сучасності безпосередньо торкаються вашого міста (визначте локальний вимір цих проблем)?

Робота у групах

Працюючи у невеликих групах, визначте позитивні та негативні риси процесу глобалізації. Порівняйте результати роботи груп.

Питання для самостійного вивчення

1. Методологія глобалістики.
2. Школи глобалістики.

Теми рефератів

1. Галузеві глобалістики.
2. Основні методологічні підходи глобалістики.
3. Глобальні проблеми та Римський клуб.
4. Глобалізаційні процеси в сучасному світі.
5. Політична глобалістика: проблеми та завдання.
6. Новий світовий порядок: основні сценарії розвитку.

Тема 2. Глобалізація як історичне явище і феномен

План семінарського заняття

1. Культурно-історичні праобрази глобалізації.
2. Просторові характеристики глобалізації.
3. Темпоральні характеристики глобалізації та її вплив на соціальний час.

4. Теоретичні обґрунтування світового суспільства.
5. Антиглобалізм: ідеологія та реальність.

Основні поняття теми: глобалізація, праобрази глобалізації, регіоналізація, фрагментаризація, фракціоналізація, фракталізація, соціальний мегапростір, ущільнення соціального простору, соціальний час.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Які ви знаєте культурно-історичні праобрази глобалізації?
2. Розкрийте сутність праобразу релігійної глобалізації
3. Розкрийте сутність індустріальної революції середини ХІХ ст. як праобраз глобалізації.
4. Унаслідок чого відбувається ущільнення соціального простору?
5. Що таке фрагментаризація, фракціоналізація, фракталізація?
6. Які зміни обумовлює глобалізація у просторовій структурі суспільств?
7. Що таке глобальне місто?
8. Чому глобалізація спричинює зміни у часових структурах?
9. Що таке соціальний мегапростір глобалізації?
10. Як і чому відбувається регіоналізація?
11. Охарактеризуйте тенденції європейської часової культури.
12. Які теоретичні обґрунтування світового суспільства переважають у сучасній теоретичній соціології?
13. Чому світове суспільство є екстериторіальним?
14. Які чинники впливають на конституювання світового суспільства?
15. На чому ґрунтується механізм глобальної дифузії?
16. Чи можна описати світове суспільство як суспільство ризику?

Проблемно-пошукові завдання

1. Чи можна знайти культурно-історичні праобрази глобалізації в історії вашого краю?
2. Які глобальні проблеми сучасності безпосередньо торкаються вашого міста (визначте локальний вимір цих проблем)?

Робота у групах

Працюючи у невеликих групах, визначте праобрази глобалізації, їх можливості та обмеження. Порівняйте результати роботи груп.

Творче завдання

Проаналізуйте тенденції європейської часової культури та її прояви в повсякденному житті європейців на основі праці М. Горкгаймера «Як Європейці використовують свій час: час структури і час культур під знаком глобалізації», (Берлін, 1999).

«Часова культура у суспільствах, організованих як держава, характеризується правовим примусом, поведінка з будь-якими відхиленнями засуджується як така, що орієнтується на міру, встановлену самою людиною. Розміреність життя в усіх його проявах, на праці, на святах або у стосунках визначається не звичаями, моральністю чи умовністю. Вона регулюється законом або приписами, починаючи з кодексу праці і завершуючи режимом праці пивного бару.

Те, наскільки правове регулювання бере верх над звичаями і мораллю, визначає ступінь модернізації суспільств. Наприклад, в Іспанії, режим праці кафе більш орієнтований на регіональні та локальні звичаї, ніж на право. Щоправда, на папері існує припис щодо часу їх праці, бо іспанська політика орієнтується на модель правової держави. Але на поведінку, що відхиляється від приписів, майже не

звертається увага, доки вона не порушує моральності. У Німеччині, навпаки, усюди посилаються на наявне право, наприклад, якщо хтось ввечері заважає сусідам через надмірно галасливе святкування».

(Garhammer M. Wie Europaeer ihre Zeit nutzen: Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung \ M. Garhammer. – Berlin, 1999. – S. 98)

«Елементарним принципом сучасної часової культури є прискорення. Гроші, медіум осуспільнення, як це вже показали Маркс і Зімель, повинні постійно рухатися і примножуватися, тому у соціальному житті не може бути зупинок – усе повинне перманентно прискорюватися, імператив «зберігай час!» торкається не лише праці та транспорту, а й пронизує усі повсякденні дії, тим самим змінюючи їх соціальний характер.

Отже, змінюються національні та регіональні культури харчування. Готова і розчинна їжа витісняє приготування страв, що потребують багато часу, створюється мережа ресторанів швидкого харчування (Газі Гоосі). Через прискорення змінюється соціальний характер спільного обіду чи вечері. Вони зводяться до функції споживання їжі і втрачають свою соціальну функцію, яка полягає у ритуалах, що потребують багато часу. У Макдоналдсі ж ніхто не чекатиме, доки збереться уся група, бо їжа на швидкоруч та фуршети є швидкоплинними подіями.

Одержимість швидкістю властива також і великому спорту... Темпи підвищуються так само у кіно і на телебаченні. Повільні передачі 50-х рр., темп мовлення дикторів не можна порівняти з сучасними шоу. Шалений темп пронизує жанр «бойовиків»... На праці та у дозвіллі мало шанується продуктивність уповільненості. Ми живемо у двочасовому такті. Принаймні кожні дві години ми хочемо пережити щось нове. Ця тенденція порушує, наприклад, спілкування і відвідування друзів, бо звичайно ми

витрачаємо на це три години. Структурна зміна робочого часу, а разом із ним і вільного, сприяє цьому прискоренню: позабюджетні залишки часу не витрачаються на соціальні активності... Прототип цього прискореного стилю життя – біржовий маклер з Уолл-стріт, міський молодий професіонал, або япі (Young Urban Professional), залишається до пізнього вечора на роботі і завжди наготові спіймати шанс для кар'єрного зростання. Таке професійне життя прискорює і функціоналізує також і його повсякденні дії: навіть якщо він не працює, він працює у мережі. Він заряджається енергією на швидкому ланчі, займаючись фітнесом, одружуючись».

(Garhammer M. *Wie Europaer ihre Zeit nutzen: Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung* / M. Garhammer. – Berlin, 1999. – S. 466–467).

Питання для самостійного вивчення

1. Антиглобалізм: ідеологія та реальність.
2. Парадокси та принципи антиглобалізаційного руху.

Теми рефератів

1. Суперечності антиглобалізаційного руху.
2. Прогностика і футурологія.
3. Євроінтеграція: поняття та процес.
4. Міжнародні інституції.
5. Демократизація як політична модернізація.

Тема 3. Цивілізаційні виміри глобального розвитку

План семінарського заняття

1. Поняття цивілізації та цивілізаційних основ розвитку суспільства.
2. Цивілізація як процес і метаєтнічна соціокультурна спільнота.
3. Відмінності східної та західної цивілізацій у глобалізаційних контекстах.

4. Інтегровальний потенціал цивілізації. Сучасна цивілізація та її технологічні характеристики. Проблема кризи цивілізації.

Основні поняття теми: цивілізація, цивілізаційні основи, цивілізаційна динаміка, інтегровальний потенціал цивілізацій, локальні цивілізації.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Що таке цивілізація?
2. Розкрийте сутність цивілізаційної динаміки.
3. Чи існує детермінація в історії?
4. Який вплив географічних умов на розвиток цивілізацій?
5. Яка роль духовного чинника, зокрема релігії, у цивілізаційному розвитку?
6. Як розглядається цивілізація у теорії Н. Еліаса?
7. Що таке локальні цивілізації?
8. Які культурно-цивілізаційні відмінності проявляють себе в умовах глобалізації?
9. Порівняйте західну та східну культури.
10. Порівняйте настанови людини у західній та східній культурах.

Проблемно-пошукове завдання

На вашу думку, чи знаходите ви прояви західної чи східної культури у самосприйнятті власного «Я» в українській культурі?

Робота у групах:

Працюючи у двох підгрупах, проаналізуйте риси західної і східної культур. Проведіть дискусію щодо можливих синтезів східного та західного за ради виживання людства.

Творче завдання

Проаналізуйте уривок із праці С. Гантінгтон «Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку», (Львів, 2006) та:

1. Визначте поняття «універсальна цивілізація» та його евристичні можливості в теорії С. Гантінгтона.

2. Як С. Гантінгтон визначає сутність процесів модернізації та вестернізації? Чи можлива для нього модернізація без вестернізації?

3. Проаналізуйте специфіку модернізації незахідних культур.

«Поняття універсальної цивілізації є, безумовно, продуктом західної цивілізації. У дев'ятнадцятому столітті ідея «тягаря білої людини» допомогла виправдовувати зростання західного політичного та економічного домінування над незахідними суспільствами. Наприкінці двадцятого століття поняття універсальної цивілізації допомагає виправдати західне культурне домінування в інших суспільствах та їх потребу сліпо наслідувати західні звичаї й інституції. Універсалізм – це ідеологія Заходу для протистояння не-західним культурам... Ідея універсальної цивілізації не знаходить великої підтримки в інших цивілізаціях. Незахідні люди розглядають як західне те, що представники Заходу сприймають як універсальне. Те, що західні народи проголошують як м'яку глобальну інтеграцію, наприклад поширення світових засобів масової інформації, незахідні народи засуджують як мерзенний імперіалізм. Настільки, наскільки незахідні народи сприймають світ саме так, вони бачать його як загрозу.

Твердження, що формується щось на кшталт універсальної цивілізації, ґрунтуються на одному або кількох із трьох припущень, чому так повинно статися. По-перше, існує припущення, ... що крах радянського комунізму означав кінець історії і загальну перемогу ліберальної

демократії в усьому світі. Цей аргумент страждає внаслідок помилкового бачення єдиної альтернативи. Вона корениться у перспективі «холодної війни», яка полягала у тому, що єдиною альтернативою комунізму є ліберальна демократія і що загибель першого призводить до всеохопності іншого... Розмежування людства часів «холодної війни» закінчилося. Більш фундаментальні розмежування за ознаками етнічності, релігій та цивілізацій залишаються і породжують нові конфлікти.

По-друге, існує припущення, що зростання взаємодії між народами - торгівля, інвестиції, туризм, засоби масової інформації, електронні комунікації загалом - формують спільну світову культуру. Вдосконалення транспортування та комунікаційних технологій дійсно полегшили і здешевили пересування грошей, товарів, людей, знань, ідей та образів у світі. Немає жодного сумніву щодо зростання міжнародного руху у цих сферах. Збільшує чи зменшує торгівля ймовірність конфлікту? Припущення, що вона знижує можливість війни між народами, є щонайменше не доведеним...

Нездатність торгівлі та комунікацій забезпечити мир або спільні переживання збігається з відкриттями, які з'явилися у соціальних науках. У соціальній психології теорія відмінностей дотримується позиції, відповідно до якої люди основою самовизначення визнають те, що відрізняє їх від інших у конкретному контексті... Люди визначають власну ідентичність передусім через те, чим вони не є. Оскільки зростання комунікацій, торгівлі, подорожування примножують взаємодію між цивілізаціями, люди все більше виявляють зв'язок зі своєю цивілізаційною ідентичністю. Два європейці, наприклад німець і француз, взаємодіючи з двома арабами, мешканцем Саудівської Аравії та єгиптянином, ідентифікуватимуть одні одних як європейців та арабів. Північно-африканська імміграція до Франції викликає серед французів ворожість і водночас підвищує сприйнятливність до

імміграції європейських поляків католицького віросповідання. Американці значно більш негативно реагують на інвестиції японців, ніж на більші за розмірами інвестиції з Канади та європейських країн...

Третій і найбільш загальний аргумент на користь виникнення універсальної цивілізації розглядає її як результат широкого процесу модернізації, який триває з вісімнадцятого століття. До модернізації входять індустріалізація, урбанізація, підвищення рівня письменності, освіти, добробуту і соціальної мобілізації, а також складніші й модифіковані структури зайнятості... Як перша модернізована цивілізація Захід веде вперед у створенні культури сучасності. Аргумент полягає у тому, що як тільки інші суспільства досягнуть таких самих зразків освіти, праці, добробуту і класової структури, ця сучасна західна культура стане універсальною культурою світу...

Сучасні суспільства мають дуже багато спільного. Але чи обов'язково вони розчиняються в однорідності? Аргумент на користь того, що вони таки розчиняються, спирається на припущення, що сучасне суспільство повинне наблизитися до єдиного типу, а саме західного, що сучасна цивілізація – це і є західна цивілізація, і що саме західна цивілізація є сучасною. Однак це – цілком хибне ототожнення. Західна цивілізація виникла у восьмому та дев'ятому століттях і розвивала свої особливі риси впродовж наступних століть. Вона не модернізувалася аж до сімнадцятого та вісімнадцятого століть. Захід був Заходом задовго до того, як став сучасним. Його основні характерні риси, ті, що вирізняють його серед інших цивілізацій, сформувалися ще до модернізації Заходу...

(Далі С. Гантінгтон наводить особливі риси західного суспільства, які можна назвати осередком західної цивілізації впродовж століть до того, як він був модернізований. До цих рис можна віднести: класичний спадок, католицизм і протестантизм, європейські мови, відокремлення духовної та

світської влади, верховенство закону, соціальний плюралізм, представницькі органи, індивідуалізм).

Наведений вище список аж ніяк не є вичерпним переліком особливостей західної цивілізації. Він склався і не для того, щоб вважати, ніби ці риси завжди і повсюдно виявлялися у західному суспільстві. Очевидно, що це не так... Не передбачає він і припущення, ніби жодна з цих характеристик не виявлялася в інших цивілізаціях... Майже жоден із цих чинників, взятий окремо, не був властивим лише Заходу. Однак їх поєднання було, і саме це надало Заходу його особливостей. Ці поняття, практичні підходи та інституції просто значно більше домінували на Заході, ніж в інших цивілізаціях. Вони становлять принаймні частину найважливішого постійного ядра західної цивілізації. Саме вони є західними, але не сучасними щодо самого Заходу. Крім того, вони є великою мірою тими чинниками, які дають можливість Заходу вести вперед у власній модернізації та модернізації світу...

Експансія Заходу сприяла і модернізації, і вестернізації не західних суспільств. Їх політичні та інтелектуальні лідери реагували на західний вплив одним із трьох можливих способів: відкидання модернізації та вестернізації; прийняттям одного й іншого; прийняттям одного і запереченням іншого...

Якщо стисло, модернізація не обов'язково означає вестернізацію. Не-західні суспільства можуть модернізуватися і модернізувалися без відходу від власних культур та цілковитого засвоєння оптом західних цінностей, інститутів та практичних підходів... Натомість модернізація посилює ці культури і зменшує відносний вплив Заходу. У фундаментальний спосіб світ стає все більш сучасним і менш західним».

(Дається зі скороченням за Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон . – Львів, 2006. – С. 71–88).

Питання для самостійного вивчення

1. Парадокси глобальної та регіональної безпеки.
2. Теорії цивілізаційного процесу (Н. Еліас, П. Сорокін, О. Шпенглер та інші).
3. Стратегія зіткнення цивілізацій як глобальна політична провокація.

Теми рефератів

1. Сучасні цивілізації, їх характерні риси та суперечності розвитку.
2. Цивілізаційна динаміка та цивілізаційна статика.
3. Проблема поєднання ідентичностей у глобальному просторі: етнічної, національної, цивілізаційної, континентальної, планетарної.
4. Цивілізаційні виміри суспільного розвитку.
5. Соціалізація вимірів глобального моделювання.

Тема 4. Глобальна економічна трансформація і міжнародна економічна інтеграція

План семінарського заняття

1. Прояви економічної глобалізації.
2. Історичний вимір економічної глобалізації.
3. Інституційні та організаційні форми глобальної економіки.
4. Економічна глобалізація і модернізація.
5. Наслідки економічної глобалізації.

Основні поняття теми: міжнародна економіка, міжнародна торгівля, міжнародні корпорації, глобальний капітал, національні економіки, монополії, економічна глобалізація, глобалізація як мобільність капіталу, глобальна конкуренція, глобальне підприємництво, світова система, модернізація, інформаційне суспільство.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Що є передумовою економічної глобалізації?
2. Охарактеризуйте історичний вимір економічної глобалізації.
3. Назвіть критерії глобального підприємництва.
4. Які можна виділити форми технологічної глобалізації?
5. Як змінює світ економічна глобалізація?
6. Чи є тотожними терміни «модернізація» та «вестернізація»?
7. Як пов'язані модернізація та глобалізація?
8. На яких засадах ґрунтується глобальний менеджмент?
9. Які соціальні наслідки економічної глобалізації?
10. Які ви знаєте проблеми глобальних системних трансформацій і міжнародної економічної безпеки?
11. На яких засадах ґрунтується глобальний менеджмент?

Проблемно-пошукові завдання

1. Наведіть приклади глобальної конкуренції у галузях сучасної промисловості.
2. Наведіть приклади загострення проблем нерівності в умовах глобалізації (використовуйте інформацію щодо сучасних подій).

Робота у групах

Визначте групи студентів, які будуть з'ясовувати та відстоювати аргументацію щодо теоретичних конструктів світової соціальної мега-системи. Проведіть дискусію.

Творче завдання

На основі праць У. Бранда «Глобалізація. Нелегкий шлях Німеччини до процесу глобалізації» та Е. Енгельгарда,

С. Хейнса «Глобальні підприємства // Політика в 21 столітті», проаналізуйте прояви економічної глобалізації.

«Переважає більшість дослідників розглядає процес глобалізації позитивно і фокусується на економічному аспекті глобалізації, на зростаючих міжнародних взаємодіях у торгівлі, інвестиціях, а також на зростанні значущості підприємств, які діють транснаціонально. Новий міжнародний розподіл праці сприяє оптимізації використання різних чинників виробництва (алокації, якщо застосовувати науковий термін), тим самим створюються найкращі умови для прибутковості виробництва і розподілу. Через інтернаціоналізацію економіки в усьому світі потенційно поліпшуються умови життя людей. Транснаціонально діючі підприємства зі своїм потужним капіталом та know how відіграють вирішальну роль у поширенні виробництва, занадто сильна держава тут може лише зашкодити, від держави радше очікується, що вона створить добрі умови для конкуренції і змагання».

(Brand U. Foreword // Globalisierung. Buecher sn Deutschland zum Prozess der Globalisierung / U. Bran . – Frankfurt am Main, 2003. – S. 8).

«Підприємства, які характеризуються стратегією глобалізації, переслідують специфічну стратегію інтернаціоналізації. Отже, підприємства, що глобалізуються можна вважати субкатегорією інтернаціональних - у сенсі не лише національних підприємств, тобто таких, які виходять за межі кордонів.

Конкретні прояви діяльності, що здійснюється понад кордонами, можуть набувати різних форми... Для їх виділення варто застосовувати концепт фрагментального впливу і концепт об'єднувального впливу. Отже, модель інтернаціоналізації може описуватися як можливості застосування переваг інтеграції та з точки зору урахування

потреб диференціації. Інтеграційні переваги обумовлюються зростаючою гомогенізацією ринків, що дозволяє здійснювати стандартизацію виробів, а це приводить до зниження витрат. Необхідність диференціації, навпаки, пов'язана з локальною специфікою, з властивими їй цінностями і структурами потреб, переслідуючи мету пристосування продукту та потреб долокальних умов і ситуацій. Удає стратегія глобалізації поєднує обидва моменти».

(Engelhard E., Hein S. Globale Unternehmungen // Politik im 21 Jahrhundert. – Frankfurt am Main, 2001. – S. 35–36).

Питання для самостійного вивчення

1. Концепція сталого розвитку, її сутність та призначення.
2. Модернізація як процес еволюції.
3. Конкурентна глобалізація в системі сучасних планетарних і міжцивілізаційних відношеннях.

Теми рефератів

1. Економічна складова сталого розвитку.
2. Економічна глобалізація як становлення фундаменту світового мегасуспільства.
3. Дієздатна держава як чинник забезпечення економічного успіху.
4. Причини та наслідки глобалізації економічної сфери.
5. Стан світової торгівлі.
6. Діяльність СОТ.
7. Чинники, що визначають вплив міжнародних інституцій.

Тема 5. Демографічні, екологічні та гендерні виклики глобалізації

План семінарського заняття

1. Вплив глобалізації на динаміку і демографічну структуру світового населення.
2. Міжнародна міграція: тенденції та форми прояву.
3. Охорона здоров'я за умови розгортання глобалізаційних процесів.
4. Екологічний виклик глобалізації.
5. Гендерний аспект глобалізації.

Основні поняття теми: демографія, приріст населення, вікова структура населення, урбанізація, міжнародна міграція, демографічний детермінізм, здоровий спосіб життя, глобалізація фармацевтичної індустрії, екологічна безпека, гендерна нерівність, емансипація, гендерний майнстримінг.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Як впливає глобалізація на динаміку народонаселення?
2. Чим характеризується вікова структура народонаселення у різних країнах світу?
3. Що означає термін «демографія»?
4. Охарактеризуйте демографічну структуру світового населення.
5. Чим є процес демографічного старіння як характеристика сучасного етапу глобального світу?
6. У чому полягає сутність концепції демографічного детермінізму (М. Ковалевський, Д. М. Кейнс)?
7. Охарактеризуйте сутність продовольчої проблеми як проблеми соціально-політичного характеру.
8. Якими рисами характеризується урбанізація у сучасному світі?
9. Які проблеми у сфері охорони здоров'я виникають за умов глобалізації?

10. Як глобалізація впливає на розвиток фармацевтичної індустрії?

11. Як глобалізація впливає на екологічну безпеку?

12. Чим відрізняються ідеології глобального екологічного оптимізму та глобального екологічного песимізму?

13. Охарактеризуйте глобальну гендерну політику.

14. Як глобалізація впливає на емансипацію та самореалізацію жінок?

15. Чим характеризується принцип гендерного майстримінгу?

Проблемно-пошукове завдання

Проаналізуйте особливості залучення України до глобальних міграційних процесів.

Робота у групах

Поділіть групу на дві підгрупи. Одна з них готує матеріал щодо проявів гендерної нерівності, інша – щодо її подолання. Проведіть дискусію щодо перспектив подолання гендерної нерівності у сучасному світі.

Творче завдання

Прочитайте та проаналізуйте працю Е. Гіденса «Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя», (Київ, 2004), дайте відповіді на такі питання:

1. Чи є тотожними ризик та небезпека?
2. Як пов'язані ідея ризику та модерн?
3. Які види ризику виділяє Е. Гіденс?

«Ідея ризику з'являється та набуває впливу у шістнадцятому й сімнадцятому століттях і вперше починає використовуватися західними мандрівниками, коли вони вирушали морським шляхом у незвідані світи. Отже, що слово «ризик» увійшло в англійську мову через іспанську і

португальську, в яких воно вживалося щодо плавання у непозначені на мапі води. Іншими словами, за походженням воно було орієнтоване на простір. Пізніше його зміст почали переносити на час, вживаючи у банківській та інвестиційній справі й на позначення обчислень для заставників і позичальників щодо ймовірних наслідків рішень у галузі інвестицій. Урешті-решт, воно почало охоплювати широке коло інших ситуацій невизначеності.

Я повинен наголосити, що поняття ризику невіддільне від ідей ймовірності й невизначеності.

У традиційних культур не було концепції ризику, бо у них не було в ній потреби. Ризик – це зовсім не те саме, що шанс або небезпека. Ризик стосується шансів, що є предметом дієвого оцінювання з огляду на їх майбутні можливості. Він (ризик) широко впроваджується у вжиток лише у суспільстві, що орієнтоване на майбутнє, – тобто, яке розглядає майбутнє на кшталт території, що її потрібно завоювати або колонізувати. Ризик припускає існування суспільства, яке активно домагається розірвати з минулим, а це є головною характеристикою модерної індустріальної цивілізації...

Два боки ризику – негативний й позитивний – існують від найперших днів модерного індустріального суспільства. Ризик – це мобілізаційна динаміка суспільства, яке повертає у бік змін і воліє радше обирати своє власне майбутнє, аніж залишати його релігії, традиції або примхи природи. Модерний капіталізм відрізняється від усіх попередніх форм економічних систем характером свого ставлення до майбутнього. Попередні типи ринкової діяльності були нерегулярними або частковими...

...Поняття ризику від самих його джерел супроводжується появою страхування...

Страхування становить головне оперття для людей, які готуються йти на ризик. Воно є основою безпеки там, де

долю потіснило активне ставлення до впорядкування майбутнього...

Збагнути сенс страхування можна лише за умови, що ми віримо у по-людськи впорядковане майбутнє. Це один із засобів такого впорядкування. Страхування стосується чогось такого, що гарантує безпеку, але насправді воно паразитує на ризику і ставленні до нього людей...

... Ідея ризику завжди була домішана до модерну, однак я хочу довести, що за поточного періоду ризик набуває нової й особливої ваги. Вважалося, що ризик повинен бути способом регулювання майбутнього, його нормалізації і підведення під наш домінуючий вплив. Та не так сталося, як гадалося. Наші щирі прагнення контролювати майбутнє б'ють нас рикошетом, змушуючи відшукувати різноманітні способи ставлення до невизначеності.

Найкращий спосіб пояснити те, що відбувається, полягає у тому, щоб розмежувати два типу ризику. Один із них я називатиму зовнішнім ризиком. Зовнішній ризик – це ризик, який ми сприймаємо як похідний від зовнішніх обставин, від усталеності традиції або природи. Цей ризик я хочу відокремити від ризику штучного, під яким я розумію ризик, що спричинюється лише впливом на світ розвитку нашого знання. Штучний ризик стосується ризикованих ситуацій, щодо яких у нас дуже мало історичного досвіду, аби з ними упоратися. Під цю категорію підпадає більшість ризиків, пов'язаних із довкіллям, як-от із глобальним потеплінням. На них безпосередньо впливає дедалі зростаюча глобалізація...

...На певному відрізку часу – за історичним відліком зовсім недавно – ми почали менше непокоїтися з приводу того, що може вчинити нам природа, і дедалі більше тим, що ми самі заподіяли природі. Це є прикметою переходу від панування зовнішнього ризику до переважання впливу ризику, який створений штучно».

(Дається зі скороченням за Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. / Е. Гіденс. – Київ, 2004. – С. 21–24).

Питання для самостійного вивчення

1. Глобальна гендерна політика.
2. Теорії міграції.

Теми рефератів

1. Глобалізація фармацевтичної індустрії.
2. Екологічна безпека.
3. Гендерний майнстримінг.
4. Основні тенденції демографічного розвитку.
5. Глобалізація фармацевтичної індустрії.

Тема 6. Глобалізація інформаційних процесів – новий феномен розвитку засобів масової комунікації

План семінарського заняття

1. Сутність поняття «інформація».
2. Комунікативні аспекти повсякдення.
3. Глобалізація засобів масової комунікації (ЗМК) та процес її осмислення.
4. Теоретичні конструкти-моделі глобалізованого суспільства.

Основні поняття теми: інформація, культурна глобалізація, «мережеве суспільство», масове суспільство, масова свідомість, масові комунікації.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Що таке інформація?
2. Як відрізняються види відносин між культурними спільнотами?
3. Які елементи інфраструктури культурної глобалізації?

4. Яка роль телекомунікацій у культурній глобалізації?
5. У чому суть глобальної лінгвістичної системи?
6. Розкрийте суть моделі «мережевого суспільства» за М. Кастельсом.
7. Яка роль засобів масової інформації у процесах глобалізації?
8. Дайте визначення таких категорій: масове суспільство, масова свідомість, масові комунікації.
9. Як впливають науково-технічні трансформації на розвиток систем масової комунікації?
10. Які проблеми входження України в європейський і світовий масово-комунікативний простір?

Проблемно-пошукове завдання

Чи погоджуєтесь ви з думкою, що глобалізація засобів масової комунікації (ЗМК) приводить до симулятивних процесів та виникнення симулякрів у нашому житті?

Робота у групах

Працюючи у малих групах, проаналізуйте перспективи науково-технічних трансформацій на розвиток систем масової комунікації. Порівняйте результати роботи груп.

Творче завдання

На основі праці Р. Штихве (Stichweh R.) «Світове суспільство. Соціологічний аналіз» розкрийте роль засобів масової інформації у процесах глобалізації.

«Кожне місце на земній кулі можна комунікативно досягти за майже непомітний час.... Для світового суспільства це означає, що усе, що в ньому відбувається, відбувається одночасно. Це ґрунтується на певних фізичних передумовах: швидкість світла є дуже великою, а земля як до цього часу дане фізичне місце того суспільства, яке ми називаємо світовим, дуже мала, порівняно з цією

швидкістю... До цього необхідно додати також технічні передумови: поширення засобів комунікації, наявність електронної пошти, яка забезпечує глобальну одночасність досягнення адресатів, і можливість забезпечення під'єднання до комунікативної мережі...

Ще у 1933 р. Г. Зіммель описав проблему синхронізації як ключову для сучасних великих міст: «Якщо у Берліні раптом усі годинники почнуть показувати різний час, навіть упродовж однієї години, то надовго розвалиться усе економічне життя та транспорт». За сучасних умов синхронізація для офісу локальної гілки мультинаціональної організації може означати, що вона повинна залишатися у напруженні впродовж усієї доби, бо в іншому разі неодноразовість може спричинити внутрішньо організаційні проблеми.

У цих моделях простежується часова гомогенізація дня, яка поширюється на усі 24 години, з яких складається день. Відмінність між ніччю та днем втрачає своє значення як форма структурування у системах. Уночі працюють бібліотеки, відкриті деякі магазини, здійснюються певні банківські операції. Спортивні змагання, з одного боку, пересуваються до більш сприятливих часових зон, а з іншого, – їх транслюють уночі на телебаченні, збираючи мільйони глядачів. Нещодавно один соціолог (Мелбін, Melbin) для назви своєї праці обрав вираз, що навіює на глибокі роздуми – «Ніч як кордон», у цій назві просторова метафора трансформується у часову. Кордоном людської цивілізації вже більше не є просторова межа, що постійно відсувається і розсувається (наприклад, американський захід). Вона радше є часовим кордоном, який для забезпечення послідовності певних діяльностей залучує все більш великі частини також і вночі. Іншим цікавим показником цього пересування кордону соціального з просторового у часовий вимір є спостереження, що також і розрізнення між включенням і виключенням і тим самим структурування зон виключення у

сучасному суспільстві часто пов'язано з часовими циклами та використанням простору. Саме у міських регіонах, де вдень існує надзвичайна скупченість транспорту та ущільнення комунікації, вночі простір займають ті особи, яких можна за багатьма показниками віднести до феномену виключених».

(Stichweh R. Die Weltgesellschaft. Soziologische Analysen / R. Stichweh. – Frankfurt am main, 2000. – S. 209–210).

Питання для самостійного вивчення

1. Європейські інститути і проблеми гармонізації відносин у галузі масової комунікації та медіа-індустрії.
2. Стан і тенденції розвитку системи масової комунікації в сучасній Україні.

Теми рефератів

1. Глобалізація засобів масової комунікації (ЗМК) та процеси симуляції.
2. Роль глобальних агентств новин у міжнародному інформаційному потоці.
3. Співіснування та взаємодія культур у добу глобалізації.
4. Процеси симуляції у сучасному світі.
5. Постматеріальні цінності.

Тема 7. Культура у просторі глобалізації

План семінарського заняття

1. Передумови становлення і тенденції розгортання культурної глобалізації.
2. Культурна ідентичність у добу глобалізації.
3. Організаційні параметри культурної глобалізації та її функції.
4. Інтеркультурний діалог як основа конструювання мультикультурного суспільства.
5. Наука та освіта за умов глобалізації. Світове суспільство як суспільство знань.

Основні поняття теми: культура, культурна глобалізація, мультикультуралізм, культурна ідентичність, світова культура, глобальна еліта, глобалізація науки, глобалізація освіти.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Як впливає глобалізація на культуру?
2. У чому полягає гуманістичне призначення культурної глобалізації?
3. Що таке світова культура?
4. Як відбувається культурна ідентифікація у добу глобалізації?
5. Що таке культурний шок?
6. Як взаємодіють культури у процесі глобалізації?
7. Які зміни відбуваються в культурі під впливом лінгвістичної глобалізації?
8. Що таке мультикультуралізм?
9. Що таке нова глобальна еліта?
10. На яких рівнях відбувається інтеркультурний діалог?
11. Як відбувається глобалізація науки?
12. Як відбувається глобалізація освіти?
13. Як відбувається глобалізація виховання?

Проблемно-пошукове завдання

Які ознаки культурної глобалізації даються взнаки у вашому навчальному закладі, у вашому рідному місті?

Робота у групах

Працюючи у двох підгрупах підтримайте або заперечте думку: «Глобалізація споживацької культури знищить локальні культурні традиції». Аргументуйте свою відповідь.

Творчі завдання

Завдання 1

Проаналізуйте тези У. Бека щодо переорієнтації освітньої політики в умовах глобалізації. Що, на вашу думку, є сильним і слабким боком його позиції?

«Одна з великих політичних відповідей на глобалізацію свідчить: *створення та удосконалення суспільства освіти і знань*; збільшення, а не скорочення строків здобуття освіти; ослаблення або ліквідація його прив'язки до визначених робочих місць і професій та орієнтування процесів професійної підготовки щодо ключових кваліфікацій, які знаходять широке застосовують; під цим розуміють не лише «гнучкість» або «довічне навчання», а й соціальну компетентність, уміння працювати в команді, відсутність страху перед конфліктами, розуміння культури, багатопланове мислення, готовність до невпевненості та парадоксів Другого модерну...

Смисл навчання змінюється в умовах транскультурного взаємозв'язку. Захоплювальна діалектика глобалізації має на увазі заміну традиційних «повчальних суспільств» (В. Лепеніс) орієнтацією на діалог (можливість до непорозуміння). Тут чи там люди починають виявляти, що необхідні такі речі, як наприклад, транснаціоналізація (університетських) процесів освіти та освітніх програм («global studies»). Останні повинні сприяти осмисленню студентами труднощів транскультурних комунікацій і конфліктів та навчати перемагати їх. Вони також повинні розкривати перед студентами когнітивну картину, яка допоможе їм зрозуміти багатомірність і пастки «глобального» життя та діяльності, щоб уникати останніх.

Для цього в еру індивідуалізації вже недостатньо задовольнятися «гнучким засвоєнням заданих норм» молоддю (Кольберг), все значно глибше; потрібне, як пише Міхаель Братер, «формування особистого «я» як діяльнісного та орієнтувального центру. Кожна молода людина повинна навчатися вести своє життя, цілковито

спираючись на саму себе, розраховуючи на власні сили, потрібно навчатися пробувати, формувати відкритий процес».

(Дається зі скороченнями за Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек; пер. с нем. – Москва, 2001. – С. 238–239).

Завдання 2

Проаналізуйте ставлення С. Гантінгтона до перспектив та загроз мультикультуралізму. Визначте вашу позицію щодо мультикультуралізму. Обґрунтуйте її.

«Західна культура зазнає викликів з боку груп усередині самих західних суспільств. Один з них походить від іммігрантів з інших цивілізацій, які не йдуть на асиміляцію і продовжують дотримуватися цінностей, традицій та культури своїх суспільств і пропагувати їх. Це явище особливо помітне серед мусульман Європи, які однак становлять невелику меншину. Трохи менше це виявляється і серед латиноамериканців у Сполучених Штатах, які мають велику меншину. Якщо асиміляція у цьому випадку виявиться неможливою, Сполучені Штати перетворяться на розколоту країну з усіма умовами для внутрішнього суперництва та розбрату, спричиненого ним. У Європі західні цивілізації також можуть бути підірвані через ослаблення їх центральної складової - християнства. Все менша кількість європейців дотримуються релігійної віри, виконують релігійні обряди і беруть участь у релігійній діяльності. Ця тенденція відбиває не стільки вороже ставлення до релігії, скільки байдужість у ставленні до неї. Тим часом християнські поняття, цінності і звичаї пронизують європейську цивілізацію... На противагу європейцям американці у переважній більшості вірять у Бога, вважають себе релігійним народом, і багато хто ходить до церкви. Хоч зовнішніх виявів релігійності не спостерігалось

всередині 80-х. років ХХ ст. наступне десятиліття начебто свідчило про зростання релігійної активності. Руйнація християнства серед представників Заходу, швидше за все, в найгіршому випадку становитиме довготривалу загрозу здоров'ю західної цивілізації.

Більш безпосередній і небезпечний виклик існує у Сполучених Штатах. Історично американська національна ідентичність окреслена культурною спадщиною західної цивілізації, а політично - принципами американського світогляду, з яким у переважній більшості погоджуються всі американці: свобода, демократія, індивідуалізм, рівність перед законом, конституціоналізм, приватна власність. У кінці двадцятого століття обидві складові потрапили під сильний і тривалий вогонь критики інтелігенції та публіцистики. В ім'я мультикультуралізму вони атакували ідентифікацію Сполучених Штатів із західною цивілізацією, заперечували існування єдиної американської культури і відстоювали расову, етнічну та інші субнаціональні культурні ідентичності та угруповання. Вони засуджували, словами одного з їх документів, «систематичні вияви упередження щодо європейської культури та її похідних» в освіті і «панування європейсько-американської монокультурної перспективи». Мультикультуралісти, як сказав Артур М. Шлезінгер молодший (Arthur M. Schlesinger, Jr.), є «дуже часто етноцентричними сепаратистами, які вбачають у європейському спадку не що інше, як злочинність». Їх «настрої позбавляють американців гріховного європейського спадку і підштовхують до прагнення рятівних надходжень із боку незахідних культур».

Крім того, мультикультурна тенденція виявилася у низці законів, які були прийняті слідом за актами громадянського права 60-х рр. ХХ ст. а у 90-х роках адміністрація Клінтона проголосила заохочення розмаїття однією зі своїх пріоритетних ідей. Контраст із минулим вражає. Творці-засновники сприймали розмаїття як реальний

стан справ і проблему: звідси походить національний девіз *pluribus unum*, обраний комітетом континентального Конгресу у складі Бенджаміна Франкліна, Томаса Джеферсона та Джона Адамса. Наступні політичні лідери, які боялися небезпек расової, приватної, етнічної, економічної та культурної різноманітності (яка дійсно призвела до найбільшої війни століття між 1815-м та 1914-м роками), відреагували на заклик «об'єднаймося» і визначили досягнення національної єдності своїм головним завданням. Теодор Рузвельт застерігав: «Єдиним і абсолютно певним шляхом зруйнувати цю націю чи завадити її подальшому існуванню як нації взагалі, було б дозволити їй перетворитися на клубок національностей, що сперечаються між собою». Втім, у 90-х роках ХХ ст. керівництво Сполучених Штатів не лише припустилося цього, але й старанно сприяло розмежуванню народу, яким воно керувало, а не його єдності.

Керівники інших країн, як ми вже бачили, іноді намагалися зректися свого культурного спадку і перенести ідентичність своєї країни з однієї цивілізації на іншу. На сьогодні ніхто з них не досяг успіху у цьому, але натомість вони призвели до появи шизофренічних роздвоєних країн. Американські мультикультуралісти так само відкидали культурну спадщину своєї країни. Однак замість намагання ідентифікувати Сполучені Штати з іншою цивілізацією вони прагнули створити країну багатьох цивілізацій, так би мовити країну, яка б не належала до жодної цивілізації і не мала б культурного ядра. Історія доводить, що жодна країна, влаштована таким чином, не здатна на тривале існування як гармонійне суспільство. Мультицивілізаційні Сполучені Штати не будуть Сполученими Штатами, це буде Організація Об'єднаних Націй.

Мультикультуралісти піддали сумніву центральний елемент американського кредо через заміщення прав

індивіда правами групи, які загалом визначилися в межах расових, етнічних, статевих та сексуальних преференцій...

Зречення кредо та західної цивілізації означає кінець Сполучених Штатів Америки у тому вигляді, у якому ми їх звикли сприймати. І практично це означає кінець західної цивілізації. Якщо Сполучені Штати девестернізуються, Захід зводиться до Європи і кількох малонаселених країн за океаном, де осіли вихідці з неї. Без Сполучених Штатів Європа стає здрібнілою частиною світової спільноти в стані занепаду що розташована на малому і незначному півострові на краєчку Євразійського масиву.

Протистояння між мультикультуралістами і захисниками західної цивілізації та американського кредо є, за висловом Джеймса Курта, «справжнім протистоянням» усередині американського сегмента західної цивілізації. Американці не можуть уникнути запитання: західний ми народ чи ні? Майбутнє Сполучених Штатів і Заходу залежить від повторного ствердження американцями їх відданості західній цивілізації. На рівні внутрішньої політики це означає відкинути спів сирен мультикультуралізму, що викликають розбрат. На міжнародному рівні – відкинути невловимі та ілюзорні заклики до ототожнення Сполучених Штатів з Азією. Які б економічні зв'язки між ними не існували. Базовий культурний розрив між азійським та американським суспільствами стоїть на шляху до їх об'єднання у спільний дім. Американці культурно становлять частину західної сім'ї, мультикультуралісти можуть пошкодити і навіть зруйнувати стосунки між ними, але не зможуть замінити їх чимось іншим. Коли американці починають шукати своє культурне коріння, вони знаходять його в Європі».

(Дається зі скороченням за Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / С. Гантінгтон. – Львів, 2006. – С. 393–396)

Завдання 3

Прочитавши уривок праці М. Горкгаймера «Критика інструментального розуму», визначте, як науковець розуміє послаблення сенсу культурно особливого у сучасних умовах?

«Світ.

Варварські покарання у народів, які сьогодні переживають розвиток і з якими спілкуються рівноправно, є символічним для того, що зараз набирає сили в Європі. Оскільки послаблюється сенс відмінного, зменшується і його значення для розуміння власної цивілізації («щодо цінностей», як сказав би недільний проповідник). У 19-му столітті в Європі дійшли згоди, що навіть наймерзотніший вбивця ще може виправитися, смертний вирок був не лише скасований, а й вважався немислимим. Таке існувало зовні Європи - у часі й просторі. Сьогодні за декілька годин громадяни перелітають до Саудівської Аравії, читають в ілюстрованих часописах про відрубання руки за крадіжку і знову ведуть переговори як рівні. Це відбивається на їх власній ментальності, вже пом'якшеній Гітлером і Франко. Разом із колоніалізмом, який принаймні мав огидне зовні, а всередині був за цивілізацію, зникає не лише ідеологія місії білої людини, а й те незначне, що виділяло її серед небілих. Зведення рахунків із несправедливістю цієї цивілізації призводить до того, що вона сама змушена зникнути, вона гине від страхіття, яке колись толерувала, а разом із нею зникає огида перед жорстоким, те, що колись було її серцевиною, та її гордістю. Колись бути європейцем означало поважати людину».

(Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / М. Горкгаймер.-Київ, 2006. – С. 187).

Питання для самостійного вивчення

1. Глобальна лінгвістична система.

2. Полікультурність як одна із сучасних тенденцій XXI століття.

Теми для написання рефератів

1. Мультикультуралізм як соціальне явище.
2. Взаємодія культур у процесі глобалізації.
3. Релігії та глобальна етика.
4. Глобалізація виховання.
5. Гуманістичне призначення культурної глобалізації.

Тема 8. Антропологічний вимір у контексті сучасних глобалізаційних процесів

План семінарського заняття

1. Людина у контексті сучасних глобалізаційних процесів.
2. Колізії демократичного плюралізму та проблема індивідуальності.
3. Проблема відчуження в сучасному світі.
4. Проблема індивідуальності в епоху масової свідомості та самоідентифікація людини як антропологічний феномен.

Основні поняття теми соціальний час, темпоральні структури, сучасні суспільства, антропологічний поворот, відчуження, «одномірна людина», масова свідомість, самоідентифікація людини

Запитання для контролю та самоперевірки

1. У чому полягають проблеми ідентифікації людини в сучасному світі?
2. Яка роль символічного звеличення та героїзації національних образів?
3. У чому суть принципу антропності?
4. Розкрийте суть проблеми відчуження в сучасному світі.

5. Як пов'язані інтерсуб'єктивність та індивідуальність?

6. Покажіть значення духовності та її нові контексти у ХХІ столітті.

Проблемно-пошукове завдання

Визначте та проілюструйте прикладами з повсякденного життя українців прояви європейської часової культури.

Робота у групах

Працюючи у двох підгрупах, підтримайте або заперечте думку, що в сучасних умовах людина стає самотньою, «одновимірною людиною» (Г. Маркузе). Аргументуйте свою відповідь.

Творче завдання:

Ознайомившись з уривком твору М. Горького «Критика інструментального розуму», дайте відповідь, які тенденції має на увазі автор, коли пише про «прощання з дамою»?

«Прощання з дамою.

Сьогодні вже не існує тенденції бути дамою. Вона ще трапляється серед людей, що живуть сьогодні, як знак минулого, у якому французьке слово – нехай несвідомо – нагадує про ті дні, коли французька цивілізація була європейським зразком. У найвищій верстві фінансової та станової аристократії, яка на відміну від менеджерів не повинна пробиватися, все ще існує мода на «даму» – приблизно так, як російське дворянство до 1900 року розмовляло французькою, хоча це вже було застарілим. Також представниці дрібної буржуазії «старого», а не «нового» середнього прошарку ще й досі носяться із спотвореними поняттями дами у своєму занепадаючому світі,

так само, як колись селяни імітували міські моди у своєму вбранні. За своїм виглядом представниці дрібної буржуазії демонструють старий стиль у поганому виданні. Але це не має значення. В Америці це слово набуло вульгарного значення – жалюгідної еротики з добродушною, але вже затертою іронією, та це свідчить про те, що Францію колись не так вже й зневажали. В американській вульгаризації французького запозичення криється більш глибока здогадка про своєрідність статі, про індивідуальність жіночої статі як lady, woman та girl (леді, жінки, дівчата – англ.). Деякі жінки, навіть за межами тієї аристократії, і далі живуть як дами – це бездітна жінка побіля свого чоловіка, матір, яка пишається своїм сином, збідніла вдова, яка живе думкою про померлого, велика акторка останнього покоління, що залишилася самотньою у плинному часі. Її зникнення поставить печатку на все призначене «для дами» у назвах часописів, рекламі та у відділах універмагів».

(Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / М. Горкгаймер. – Київ, 2006. – С. 186–187).

Питання для самостійного вивчення

1. Аналіз основних історично сформованих стратегій глобальних взаємодій: ізоляції, завоювання, запозичення, мімікрії, діалогу. Роль і значення цих стратегій на різних етапах становлення світу.
2. Теоретичні засади компаративного аналізу світових культур.
3. Мультикультуралізм та політика визнання.

Теми рефератів

1. Релігії та глобальна етика.
2. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя (Е. Гідденс).
3. Наслідки глобалізації для людини і суспільства.
4. Світове суспільство як суспільство знань.

5. «Одновимірна людина» (Г. Маркузе).
6. Благочиння перед життям в ойкумені індо-буддійської цивілізації.
7. Зачарований прочанин на теренах православно-слов'янської цивілізації.

Тема 9. Сім'я та індивід під тиском глобалізації

План семінарського заняття

1. Соціокультурні зміни на мікрорівні суспільного життя.
2. Вплив глобалізації на сім'ю та родинне життя.
3. Людина у глобалізованих та глокалізованих контекстах.
4. Зміна пріоритетів розвитку.

Основні поняття теми: традиційна сім'я, роздільні сім'ї, інтеркультурний шлюб, космополітизм.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. У чому ви бачите перехід від традиційної сім'ї до нових форм організації родинного життя?
2. Як змінюється репродуктивна поведінка у сучасному світі?
3. Порівняйте ідеально-типові риси традиційної сім'ї і сім'ї рефлексивного модерну?
4. Що таке роздільні сім'ї?
5. Що таке інтеркультурний шлюб? Що становить загрози таким шлюбом?
6. У чому полягають передумови ефективних практик повсякденного космополітизму?
7. Як зміни у світі праці впливають на життя індивідів?
8. У чому полягають особливості людини економічної (homo economicus)?
9. Які ви знаєте базові цінності людського буття.
10. Які пріоритети нового гуманізму?

Проблемно-пошукове завдання

Як глобальні тенденції сучасності торкаються вашого життя і як вони впливають на ваші життєві плани?

Робота у групах

Працюючи у малих групах, проаналізуйте перспективи інтеркультурних шлюбів в умовах глобалізації. Порівняйте результати роботи.

Творче завдання

Прочитавши та проаналізувавши уривок із праці Ф. Фукуями «Людська природа і відновлення соціального порядку» (Львів, 2005), дайте відповідь на такі питання:

1. Який зв'язок існує між сім'ями і соціальним капіталом?
2. Як еволюціонує нуклеарна сім'я у сучасних умовах?

«Найбільш разючі зміни, що знаменували великий Крах, – це зміни, пов'язані з дітонародженням, сім'єю і взаєминами між статями. Сексуальна революція і зростання фемінізму в 60-70-ті роки зачепили практично всіх у західній частині розвиненого світу і впровадили величезні зміни не лише в сім'ї, а й в установи, фабрики, житлові ділянки, добровільні асоціації, в освіту і навіть у військову сферу. Зміни в тендерних ролях мали величезний вплив на природу громадянського суспільства.

Існує стійкий взаємозв'язок між сім'ями і соціальним капіталом. Насамперед сім'ї становлять найголовнішу об'єднану соціальну одиницю, в якій матері й батьки повинні працювати разом, щоб народжувати, соціалізувати й виховувати дітей. Джеймс Колмен, соціолог, який несе чи не найбільшу відповідальність за впровадження терміну «соціальний капітал» у широкий вжиток, визначив його як «певний набір можливостей, які властиві сімейним відносинам і громадянським організаціям та які є корисними для пізнавального чи соціального розвитку дитини».

Взаємодія всередині сім'ї полегшується тим, що в її основу покладена біологія: усі тварини цінують кровну спорідненість і прагнуть здійснити передачу досвіду генетичним родичам, таким чином, різко збільшуються можливості взаємності і довгострокової взаємодії у кровно споріднених групах. Схильність членів сім'ї до взаємодії полегшує не лише виховання дітей, а й інші види соціальної діяльності, такі як провадження бізнесу.

У багатьох класичних соціально-теоретичних працях, написаних на зламі XIX–XX століть, обстоювалася думка, що у міру модернізації суспільства сім'я втрачатиме своє значення і буде замінюватися більш безособовими видами соціальних зв'язків...

Теорія модернізації, яка була популярна в суспільних науках в середині XIX століття, не вважала сімейне життя особливо проблематичним: великі сім'ї просто еволюціонуватимуть у сім'ї нуклеарні, які більше відповідають умовам життя в індустріальних суспільствах. Але сім'я не припинила еволюціонувати у 1950 році. Великий Крах зумовив тривалий занепад навіть нуклеарної сім'ї, як наслідок, поставив під загрозу головну репродуктивну функцію сім'ї. На відміну від економічного виробництва, освіти, організації дозвілля та інших функцій, які були винесені за межі сім'ї, зовсім немає певності, що існує хороший замітник репродуктивності поза межами нуклеарних сімей, а це, у свою чергу, пояснює, чому зміни в структурі сім'ї мали такі наслідки для соціального капіталу.

Зміни, що відбулися в західних сім'ях, знайомі більшості людей і відтворені статистикою народжуваності, шлюбів, розлучень та кількості позашлюбних дітей...

Дедалі більша частка дітей народжується поза шлюбом. Народження у незаміжних жінок стосовно всіх народжень у Сполучених Штатах зросли з менш як 5 до 31 % впродовж 1940–1993 років. Кількість позашлюбних народжень значно відрізняється залежно від раси та етнічного походження. У

1993 році цей показник становив 23,6 % для білих і 68,7 % – для афроамериканців. Відсутність батька характерна для переважної більшості чорних американських дітей, а в певних районах масової бідності наявність батька, одруженого з матір'ю дитини, трапляється надзвичайно рідко...

Поняття позашлюбного народження має в Європі інше значення, ніж у Сполучених Штатах, внаслідок високого рівня позашлюбного співжиття у більшості європейських країн. У віці 20–24 рр. 45 % датських жінок, 44 % шведських жінок і 19 % голландських жінок вже з кимось живуть, порівняно з усім лише 14 % американок. У Сполучених Штатах приблизно 25 % усіх позашлюбних народжень припадає на пари, які живуть разом; у Франції, Данії та Нідерландах ця кількість є значно вищою, а в Швеції досягає чи не 90 %. Дуже важко одержати точні статистичні дані щодо кількості пар у різних країнах, які живуть разом, і як ця кількість змінювалася часом у відсотковому відношенні до всіх пар, але усі оглядачі погоджуються, що перехід від офіційного шлюбу до співжиття був дуже значним. У Швеції кількість одружень сьогодні є настільки низькою (3,6 на 1 000 жителів), а кількість випадків співжиття настільки високою (30 % від усіх пар), що можна твердити, що інституція шлюбу там переживає тривалий занепад. Сполучені Штати вирізняються як кількістю дітей, народжених матерями, які живуть самі, так і кількістю народжень у неповнолітніх...

Важко не зробити висновку, що нуклеарна сім'я послабилася за всіма параметрами і що функції, які в неї залишилися, такі як відтворення, виконуються гірше. Це, ймовірно, повинно мати великий вплив на соціальний капітал у тій мірі, в якій сім'я є одночасно джерелом і передавачем соціального капіталу».

(Дається зі скороченням за Фукуяма Ф. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма. – Львів, 2005. – С. 44–55).

Питання для самостійного вивчення

1. Вплив глобалізації на світ праці.
2. Людина у глокалізованих та глобалізованих контекстах.

Теми рефератів

1. Індивідуалізоване суспільство (З. Бауман).
2. Молодь у суспільстві ризику.
3. Життєтворчість в умовах глобалізації.
4. Ідеально-типові риси традиційної сім'ї рефлексивного типу.
5. Практика повсякденного космополітизму.

Тема 10. Україна в системі координат глобалізаційного світу

План семінарського заняття

1. Цивілізаційний вибір України: минуле і сучасне.
2. Трансформація економічного життя в Україні під впливом глобалізації.
3. Політична стратегія України за умов глобалізації.
4. Історичні та культурні традиції України у світлі глобальних трансформацій.
5. Включеність України у світовий інтеграційний процес: стан, проблеми, перспективи.

Основні поняття теми: національні інтереси, міжнародна політика, захист суверенітету, національна безпека, європейська інтеграція, геополітична стратегія.

Запитання для контролю та самоперевірки

1. Які історичні та культурні традиції України у світлі глобальних трансформацій?

2. Який геополітичний статус України та її зовнішньополітичні орієнтації?

3. У чому полягає суть програми сталого розвитку та яке місце України в ній?

4. Розкрийте суть проблеми формування в Україні національно-інформаційного простору.

5. Які цивілізаційні підстави можна назвати для євроінтеграційних орієнтацій України?

6. Які можливі сценарії внутрішньополітичного розвитку країни ви можете назвати?

7. Які моделі можливих соціально-економічних перетворень в Україні ви знаєте?

8. Розкрийте суть трансформації економічного життя в Україні під впливом глобалізації.

9. Яка політична стратегія України за умов глобалізації?

10. Які етносоціальні ідеали і реалії глобалізації у світлі українського досвіду?

Проблемно-пошукове завдання

Які ознаки економічної глобалізації даються взнаки у вашому рідному місті?

Робота у групах

Працюючи у малих групах, проаналізуйте перспективи України в інтеграційних процесах. Порівняйте результати роботи.

Творче завдання

Прочитавши та проаналізувавши уривок із праці Е. Гіденса «Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя», дайте відповідь на такі запитання:

1. Що Е. Гіденс має на увазі, кажучи про необхідність «демократизації демократії»?

2. Як демократизація демократії пов'язана з сильною громадянською культурою?

«... Парадокс демократії полягає у тому, що демократія ... розпросторюється в усьому світі, проте в умовах зрілих демократій, що їх, як гадають, має копіювати решта світу, дуже поширеним є розчарування у демократичних процесах. За минулі роки у західних країнах рівень довіри до політиків знизився. Менша, ніж зазвичай, кількість людей згодна виходити з оселі, щоб проголосувати, що особливо характерне для США. Дедалі більше людей, особливо серед представників молодого покоління, кажуть, що вони не цікавляться політикою, яку проводить парламент. Чому тоді так виходить, що громадяни у демократичних країнах виявляють розчарування у демократичному правлінні, у той час як на теренах решти світу воно поширюється?

... Для дедалі більшої маси людей по усьому світу життя вже не постає як щось фатальне – відносно усталене й визначене. Авторитарне правління вже не узгоджується з іншим життєвим досвідом, зокрема із гнучкістю і динамізмом, необхідних для конкурентоспроможності у сфері глобальної електронної економіки. Політична влада, що спирається на авторитарне керівництво, вже більше не може розраховувати на потенціал традиційної шанобливості або поваги.

Сильна влада, – тобто влада, яка спрямовується лише згори донизу, – втрачає свою дієвість у світі, що базується на активній комунікації...

Яким чином можна підтримати демократію і життєздатне правління, якщо вони, здається, втратили свій вагомий вплив на події? Я гадаю, що відповідь на це питання існує. Поглиблення самої демократії — ось що потрібно в демократичних країнах. Я називатиму це *демократизацією демократії*. Але сьогодні демократія повинна також перетворюватися на транснаціональну. Нам необхідно

демократизувати рівень нації – як згори, так і знизу. Ера глобалізації потребує глобальних відповідей, і це стосується політики такою самою мірою, як і будь-якої іншої сфери.

Поглиблення демократії є конче потрібним, тоді як старі важелі урядування не спрацьовують у суспільстві, в якому громадяни проживають в однаковому інформаційному середовищі з тими, хто над ними володарює. Звичайно, західні демократичні правління ніколи не були настільки ж втаємниченими, як комуністичні держави або як інші типи авторитарного урядування. Та все таки втаємниченими у певному розумінні вони таки були. Візьмемо, наприклад, до уваги, як багато було приховано упродовж періоду холодної війни урядами США і Британії у галузі ядерних випробувань та розроблення зброї. Західні демократичні системи вдавалися також до методів старих зв'язків, політичного заступництва та позалаштункових справ. Часто- густо вони використовують традиційну символіку і традиційні форми влади, що аж ніяк не є цілковито демократичними. Палата лордів у Сполученому Королівстві являє собою лише один із найпереконливіших прикладів на цей штиб. Мірою того як традиції втрачають свій вплив, є те, що колись здавалося освяченим віками і вартим пошанування, може за одну ніч виявитися химерним, або й сміховинним...

У різних країнах демократизація демократії набиратиме різних форм залежно від конкретних передумов. Однак заледве знайдеться аж така просунута країна, яка б тут займала привілейоване становище. Демократизація демократії означає ефективну деволюцію влади там, де вона – як у Британії – усе ще залишається сильно сконцентрованою на національному рівні. Вона означає наявність ефективних антикорупційних важелів на усіх рівнях.

Вона (демократизація демократії) часто також використовує конституційну реформу і заходи, що сприяють більшій прозорості у політичних справах. Ми повинні також

бути готовими до випробування альтернативних демократичних процедур, особливо тоді, коли вони могли б допомогти наблизити політичні рішення до сьогоденних потреб громадян. Наприклад, суди присяжних або електронні опитування не заступають місця представницької демократії, але вони можуть бути корисним до неї доповненням...

Демократизація демократії залежить також від плекання сильної громадянської культури. Ринки такої культури продукувати не можуть. Не можуть це забезпечити і плюралізм груп особливих інтересів. Ми не повинні вважати, що у суспільстві існує лише два сектори – держава й ринок або сектори громадянський і приватний. Між ними знаходиться простір громадянського суспільства, який включає сім'ю та інші неекономічні інституції. Розбудова демократії почуттів становить частину розвинутої громадянської культури. Громадянське суспільство – це арена для формування демократичних підходів, зокрема й толерантності. Громадянська сфера може спиратися на урядове заохочення, але у свою чергу вона утворює його культурну підвалину.

Демократизація демократії стосується не лише демократії зрілої. Вона може допомогти розбудові демократичних установ там, де вони слабкі й не підживлені...

Розмови про демократію поза національним рівнем можуть мати вигляд дуже нереалістичний. Зрештою, ці ідеї широко обговорювалися сто років тому. Та замість ери глобальної гармонії настали дві світові війни; під час бойових дій упродовж двадцятого століття полягло понад сто мільйонів людей...

Порівняно з минулим століттям світ став набагато більш взаємозалежним, і природа світової спільності змінилася. Якщо подивитися на зворотний бік медалі, то спільні проблеми, із якими сьогодні зіштовхуємося, – як глобальні екологічні ризики, – також збільшуються».

(Дається зі скороченням за Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гідденс. – Київ, 2004. – С. 55–59).

Питання для самостійного вивчення

1. Взаємозв'язок і співвідношення глобального та національного розвитку у стратегічному виборі України.
2. Економічні реформи в Україні у контексті центральноєвропейського та світового досвіду.
3. Проблеми та методи реформування економіки України.
4. Посттоталітарний казус у системі українського суспільства наприкінці ХХ століття.

Теми рефератів

1. Принципово нова економічна стратегія – основний фактор національного порятунку України.
2. Наслідки застосування «шокової терапії» в Україні та країнах Центральної Європи.
3. Становлення суспільно-політичної системи сучасної України та проблеми визначення загальнонаціональних цінностей.
4. Стандарти ЄС та українські реалії.
5. Стратегія національної безпеки та її реалізація в умовах глобалізації.
6. Глобалізація та культурна сфера в Україні.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Основні підходи до визначення глобалізації.
2. Переваги та недоліки традиційного наукового підходу до освоєння світу.
3. Компаративний аналіз сутності змін об'єктивної та суб'єктивної глобалізації.
4. Ступінь реальних можливостей майбутнього як продовження сучасного.
5. Сучасні трансформації основних сфер діяльності та існування людства.
6. Цінності модерну і прогрес людства.
7. Майбутнє як умова реалізації інтересів молоді.
8. Власність як чинник майбутнього.
9. Політичний простір як чинник розвитку людства.
10. Вплив процесу глобалізації на концептуальні позиції в поглядах на розвиток людства.
11. Трансформаційна роль держави при залученні країни до інтеграційних об'єднань.
12. Основні типи держав та їх характеристика.
13. Порівняльний аналіз західної і слов'янської держав.
14. Відмінності держав східного і західного типів: компаративний аналіз.
15. Аналіз потенціалу основних претендентів на роль полюса світосистеми.
16. Україна між Заходом і Сходом.
17. Україна у вимірах програми сталого розвитку.
18. Сучасна глобалістика і проблеми інформатизації інтелектуального простору України.
19. Глобалістські та антиглобалістські тенденції у світі і в Україні.
20. Глобальна проблема забезпечення прав людини та розбудова правової держави.
21. Нові виміри «етики майбутнього» в умовах глобалізації.

22. Діалог чи війна цивілізацій як альтернативи сучасного розвитку.

23. Міжнародний тероризм як глобальна проблема і національні інтереси України.

24. Україна в системі глобальних економічних трансформацій.

25. Глобалізація та її соціальні наслідки для України.

26. Наука як чинник глобалізації: світовий і український досвід.

27. Майбутнє етноконфесійних проблем в Україні з позицій глобалістики.

28. Освіта для сталого розвитку.

29. Проблема зіткнення цивілізацій та перебудова світового порядку.

30. Геополітичний статус України в сучасному світі.

Вимоги до написання та оформлення реферату

Для того щоб одержати вищий бал із цього виду роботи, необхідно дотримуватись усіх вимог написання реферату та тез доповіді. Написання рефератів та тез доповіді має на меті виробити у студентів навички самостійного розроблення обраних ними наукових тем, безпосередньої праці з текстами через призму досліджуваної проблематики. Водночас написання реферату передбачає викладення студентами своїх власних думок і свого особистого бачення обраної проблеми та шляхів її вирішення.

СТРУКТУРА РЕФЕРАТУ

Стиль викладення матеріалу повинен бути науководіловим. Матеріал розподілити рівномірно відповідно до плану реферату. Титульний аркуш обов'язково повинен містити назву кафедри, дисципліни, номер варіанту, тему реферату, прізвище, ім'я та по батькові студента, номер групи та залікової книжки. Зміст – сторінка роботи, яка містить назву та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів; заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки в тексті і розміщуються один під одним. Вступ – обґрунтувати актуальність теми, її практичну значущість; визначити об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження; розглянути методи, за допомогою яких воно проводилося; розкрити структуру роботи, її основний зміст. Основна частина – розкрити тему реферату шляхом висвітлення основних питань. При цьому необхідно зосередити увагу на аналізі поставлених питань у літературі з висновками щодо їх теоретичної та практичної значущості. Висновки – необхідно сформулювати: а) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематикою реферату; б) теоретичні та практичні рекомендації, що випливають із проведеного аналізу. Висновки повинні логічно пов'язуватися із змістом викладеного матеріалу. Підсумки проведеної роботи подати

у вигляді окремих лаконічних положень, методичних рекомендацій, які відповідають поставленим завданням; відзначити не лише позитивне та недоліки, а й також конкретні рекомендації щодо їх усунення. Додатки не є обов'язковим елементом і не входять до основного ліміту обсягу роботи, однак підвищують рівень довіри до результатів роботи, свідчать про їх достовірність; містять допоміжний матеріал у вигляді результатів досліджень, таблиць, статистичних даних, діаграм, на які студент посилається в тексті реферату тощо. Застереження: не потрібно подавати в додатках документи, законодавчі чи нормативні акти, які офіційно надруковані. Такі документи необхідно зазначити в списку використаної літератури. Список використаної літератури містить бібліографічний опис джерел, використаних студентом під час роботи над рефератом.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РЕФЕРАТУ

Обсяг реферативної роботи повинен становити 15-20 сторінок рукописного або комп'ютерного тексту. До загального обсягу роботи не входять додатки, список використаної літератури, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів підлягають суцільній нумерації. Робота повинна бути акуратно написана від руки або надрукована з дотриманням стилістичних і граматичних норм. У тексті обов'язково повинні бути посилання на літературу та інші джерела, що використовувалися під час підготовки реферату. Текст реферативної роботи викладається державною мовою на стандартних аркушах формату А 4 (210 x 297). Роботу друкують шрифтом Times New Roman, 14 кеглем; вирівнювання – «За шириною»; міжрядковий інтервал «Полуторний» (1,5 Lines); абзацний відступ – п'ять знаків (1,25 см); верхнє і нижнє поле – 2 см, лівє – 3 см, правє – 1 см. Нумерація сторінок повинна бути наскрізною.

Порядковий номер сторінки позначають арабською цифрою і проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки чи рисок. Титульний аркуш (вносять до загальної нумерації сторінок письмової роботи, але номер сторінки, як правило, не проставляють. При використанні літературних джерел у тексті письмової роботи можуть бути два варіанти посилань на них. Перший – це посторінкові посилання (виноски): коли на сторінці цитують джерело, то внизу цієї сторінки під основним текстом необхідно навести бібліографічний опис літературного джерела і зазначити сторінку. Другий – коли в разі посилання на літературне джерело у квадратних дужках зазначають його порядковий номер у списку літератури та конкретну сторінку, наводять цитату, точні цифри, дані, наприклад: [2, с. 11]. Ілюстративний матеріал – малюнки, графіки, схеми тощо необхідно розміщувати безпосередньо після першого посилання на нього в тексті. Якщо графік, схема, таблиця не поміщається на сторінці, де є посилання, їх подають на наступній сторінці. На кожний ілюстративний матеріал повинні бути посилання в тексті.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕФЕРАТІВ

Кожний реферат оцінюють, виходячи з аналізу сукупності таких критеріїв: 1. Актуальність теми. 2. Зміст реферату повинен системно розкривати обрану тему. 3. Регіональна специфіка. Розкриття регіональних особливостей загальної проблеми, що розглядається (країна, сукупність країн, регіон, область, місто, район). 4. Особистий внесок оцінюється з наявності власних аналітичних висновків та конкретних пропозицій щодо вирішення проблемних питань. 5. Використані джерела, тобто наявність достатньої кількості сучасних нормативних і наукових джерел.

Тематика контрольних робіт

1. Теоретичні та методологічні проблеми сучасної глобалістики.
2. Проблеми глобального управління і глобального менеджменту.
3. Місце і роль міжнародних організацій у системі глобальної та європейської безпеки.
4. Проблеми впливу процесів глобалізації на культурний і духовний клімат нашої епохи.
5. Небезпеки та ризики, що супроводжують процес глобалізації у XXI ст.
6. Проблеми формування глобальної системи регулювання світогосподарських відносин у світі.
7. Симптоми нового формаційного прориву людства на початку XXI ст.
8. Нова постіндустріальна хвиля на Заході: наслідки модерніті.
9. Перспективи постіндустріальної теорії у світі, що змінюється.
10. Проблеми особистості в постіндустріальному суспільстві: модернізація та постмодернізація.
11. Глобальна екологічна інтеграція і кооперування.
12. Глобалізація і система стратегічних факторів ефективної зовнішньоекономічної діяльності.
13. Міжнародні інформаційні процеси та масово-комунікативні системи в контексті глобалізації.
14. Сутність та еволюція міжнародних інформаційних потоків.
15. Моделі й парадигми глобальних потоків новинної інформації.
16. Глобальна екологічна інтеграція і кооперування.
17. Глобалізація і система стратегічних факторів ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

18. Міжнародні інформаційні процеси та масово-комунікативні системи в контексті глобалізації.

19. Роль міжнародних агентств новин у глобальних інформаційних процесах.

20. Власність як фактор майбутнього.

21. Порівняльний аналіз західної і слов'янської держав.

22. Відмінності держав східного і західного типів: компаративний аналіз.

23. Трансформаційна роль держави при залученні країни в інтеграційні об'єднання.

24. Проблема поєднання ідентичностей у глобальному просторі: етнічної, національної, цивілізаційної, континентальної, планетарної.

25. Проблеми історичної межі у розвитку кожної цивілізаційної системи (І. Валлерстайн).

Перелік рекомендованих тем для написання тез

1. Глобалізаційні процеси в сучасному світі.
2. Новий світовий порядок: основні сценарії розвитку.
3. Цивілізаційний аспект глобалізації.
4. Культурний аспект глобалізації.
5. Економічний аспект глобалізації.
6. Політичний аспект глобалізації.
7. Багатополюсність світу: основні напрямки.
8. Духовність людини постіндустріального суспільства.
9. Проблема збереження національного у сучасному світі.
10. «Парадокс» свободи людини у сучасному світі.
11. Причини та наслідки глобалізації економічної сфери.
12. Шляхи та сценарії управління економічними процесами.
13. Стан та перспективи вирішення екологічних проблем.
14. Перспективи утворення та діяльності світового уряду.
15. Шляхи розбудови громадянського суспільства у світовому масштабі.
16. Ефективність міжнародного правового регулювання.
17. Порівняльний аналіз ідеологій добробуту.
18. Перспективи світової соціальної політики.
19. Потенційні загрози зовнішнього суверенітету України.
20. Стандарти ЄС та українські реалії.
21. Стратегія національної безпеки та її реалізація в умовах глобалізації.
22. Геополітичне положення України: переваги та проблеми.
23. Світ сучасних цивілізацій у теоретичних моделях.
24. Трансформація полярності світосистеми.

25. Наслідки процесу культурної глобалізації.
26. Основні тенденції сучасної глобалізації.
27. Об'єктивна і суб'єктивна глобалізація.
28. Сутність та мета ідеологічної глобалізації.

Питання до підсумково-модульного контролю:

1. Становлення і розвиток глобалістики як науки: її предмет, понятійний апарат, коло проблем.
2. Методологічні проблеми формування теорії глобалістики.
3. Диференціація предмета глобалістики на окремі галузі: економічна, екологічна, політична, соціальна та інші різновиди глобалістики.
4. Школи глобалістики.
5. Теорія ноосферогенезу (В. Вернадський).
6. Філософсько-методологічні основи глобалістики: методологія синергетики та системно-структурного підходу.
7. Загальнонаукові підходи до вивчення глобальних проблем сучасності.
8. Інформаційні технології і техніка глобального моделювання.
9. Прогностика як наука, її зв'язок із глобалістикою.
10. Глобальне прогнозування, мета й основні методи.
11. Пошукові прогнози, їх методи.
12. Нормативні прогнози, їх методи.
13. Проблема якості прогнозів.
14. Ефекти саморуйнації та самореалізації прогнозів.
15. Алярмістські, апокаліптичні, шокуючі глобальні прогнози.
16. Сучасна цивілізація і прогрес. Цивілізаційні виміри прогресу.
17. Метасоціологічні та інтегральні доктрини теорії цивілізації.
18. Переоцінювання цінностей. «Екологічний імператив» (М. Мойсєєв).
19. Економічні проблеми майбутнього: вибір форм власності, конвергенція, інформатизація, цефалізація.
20. Права людини і громадянське суспільство: глобалістський аспект.

21. «Інститути злагоди» як інструменти спрямованого розвитку (М. Мойсеєв).

22. Інститути «довір'я» як фактори сталого розвитку (Ф. Фукуяма).

23. Алгоритми самоорганізації, синергетичні моделі ноосферогенезу.

24. Закон синархії.

25. Глобалізація і парадокси безпечного розвитку в Україні та світі.

26. Різновиди антиглобалізму (лівий, правий, релігійний, західний, східний, латиноамериканський).

27. Альтернативи глобалізації. Глухі кути антиглобалізму.

28. Програма сталого розвитку як спроба вирішення глобальних проблем сучасності.

29. Відображення глобальних проблем сучасності у художній літературі і науковій фантастиці. Глобалістські утопії та антиутопії.

30. Різновиди глобальних антиутопій.

31. Екуменізм як прояв глобалістського мислення в релігійному житті суспільства.

32. Міжнародні і національні центри вивчення глобальних проблем сучасності: Римський клуб, Міжнародний інститут глобалістики (м. Київ), Міжнародний інститут системного аналізу (Відень) тощо.

33. Україна в системі координат глобалізованого світу.

34. Цивілізаційний вибір України.

35. Можливі сценарії розвитку України.

36. Концепція міжцивілізаційних конфліктів С. П. Хантінгтона.

37. Глобальні сценарії майбутнього.

38. Дороговкази у майбутнє (Б. Гаврилишин).

39. Програма дій ООН на XXI ст.

40. Історичний вимір економічної глобалізації.

41. Феномен економічної глобалізації.
42. Світове мегасуспільство.
43. Глобальні трансформації і стратегії міжнародної економічної інтеграції.
44. Інтеграція України в систему міжнародних економічних організацій.
45. Культурна ідентифікація у добу глобалізації.
46. Глобальна етика.
47. Глобалізація науки і освіти.
48. Мультикультуралізм.
49. Людина у глокалізованих і глобалізованих контекстах.
50. Вплив глобалізації на сім'ю та родину.
51. Екологічний виклик глобалізації.
52. Глобальна тендерна політика.
53. Екологічна безпека в добу глобалізму.
54. Сфера охорони здоров'я та процеси глобалізації.
55. Самоідентифікація індивіда в сучасному світі.
56. Проблема відчуження та самотності людини в глобалізованому світі.
57. Міжнародна міграція.
58. Стратегії виживання (І.Кант, Ч. Сноу, К. Поппер, В. І. Вернадський, А. Д. Сахаров).
59. Теоретичні конструкти-моделі глобалізованого суспільства.
60. Сучасна цивілізація та її технологічні характеристики.

Приклади типових завдань, що виносяться на ПМК

Варіант 1

1. Становлення і розвиток глобалістики як науки: її предмет, понятійний апарат, коло проблем.
2. Екуменізм як прояв глобалістського мислення в релігійному житті суспільства.

3. Дайте визначення таких понять: «відкрите суспільство», глобалістика, гомеостаз, ігрове моделювання, коеволюція.

Варіант 2

1. Теорія ноосферогенезу (В. Вернадський).
2. Екуменізм як прояв глобалістського мислення в релігійному житті суспільства.
3. Дайте визначення таких понять: глокалізація, мультикультуралізм, економічна глобалізація, регіонізація, антиглобалізм.

Короткий термінологічний словник

Антиглобалізаційний рух – новий соціальний рух, спрямований проти глобалізації та її наслідків. На відміну від радикального антиглобалізму помірковані ідеологи цього руху вбачають можливість гуманізації глобалізації через її альтернативні версії.

Антиглобалізм – ідеологічне обґрунтування організованих форм протесту проти глобалізації. У широкому понятті сукупність проявів антиглобалізаційних акцій.

Вестернізація – одна із стратегій модернізації, зміст якої полягає у нав'язуванні світу західних цінностей та американського способу життя, з якими пов'язується перспектива оновлення суспільств.

Воєнна глобалізація – це глобалізація санкціонованого організованого насилля, яке проявляється у постнаціональних війнах, їх матеріальному, культурному та ідеологічному забезпеченні.

Глобалізація (у широкому сенсі) – процес установа новітньої якості людського буття як цілісної загальнолюдської спільноти. У соціологічній перспективі – процес структурування глобальної людської спільноти. Процес протилежний диференціації людства.

Глобалізм – ідеологія панування світового ринку, складова ідеології неолібералізму.

Глобальність – буттєва визначеність глобалізації, якісна характеристика структур та інституцій, що виникають унаслідок глобалізації, прояви глобалізації, описані як соціальна статика.

Глокалізація – зв'язок між глобальним і локальним, переструктурування локального під впливом глобалізації (Р. Робертсон).

Економічна глобалізація – глобалізація економіки, процес її переструктурування на транснаціональному і національному рівнях, обумовлений прискоренням руху

капіталу, насамперед фінансового, товарів, послуг, створенням світового ринку і встановленням правил гри на ньому, міжнародному розподілом праці тощо.

Культурна глобалізація – інтенсифікація обміну культурними капіталами між різними етносами, внаслідок чого створюються інтеркультурні синтети та гібриди, а також процес універсалізації культури у ході соціальної інтеграції людства (загальнолюдські цінності тощо). Важливою передумовою і наслідком культурної глобалізації є розгортання інтеркультурної комунікації на рівні суспільств, етносів та індивідів. Унаслідок культурної глобалізації створюється єдиний освітній простір, одним із проявів якого є структурування європейського освітнього простору (Болонський процес).

Міжнародний тероризм – глобалізація нелегітимного, протиправного насилля, яке за сучасних умов становить загрозу світу.

Модернізація (у широкому сенсі) - глобальний процес оновлення, що охоплює суспільства у цілому, активізуючи їх інноваційний потенціал. Проявляється в усіх сферах суспільного життя. У соціології виділяють економічну, політичну, культурну модернізацію і відповідні їм практики суспільного оновлення.

Мондіалізація – у франкомовному дискурсі глобалізації - поняття тотожне поняттю глобалізації у соціологічній перспективі. У більш вузькому значенні процес створення структур світового суспільства.

Політична глобалізація – процес глобалізації політики, переструктурування політичного життя з урахуванням транснаціональної перспективи. Виникає внаслідок необхідності здійснювати управління на наднаціональному рівні, демонструє тенденцію переходу від ієрархічних способів управління до створення гнучких і різноманітних можливостей забезпечення сталого розвитку глобалізованого світу. В основі ідеології політичної

глобалізації лежать ідеї лібералізму та їх неолібералістські трансформації.

Постнаціональна політика – прояв політичної глобалізації. Її виникнення обумовлено комплексними викликами глобалізації, перед якими безсильна національна політика. На сучасному етапі тісно переплетена з національною політикою. Необхідно розрізняти транснаціональну і наднаціональну політику. Транснаціональна політика має горизонтальний вимір, утворюючи глобальні переплетення на міждержавному або міжнаціональному рівні. Наднаціональна або супранаціональна політика має вертикальний вимір, охоплюючи транснаціональні зв'язки як ціле.

Регіоналізація – це процес утворення під впливом глобалізації особливо ущільнених систем взаємодій у географічно визначених просторах, тобто регіонах.

Регіони – це просторово відокремлені території, які за своїми природними, географічними, історичними умовами відрізняються від інших територій. Конститутивним для регіону є специфічне співвідношення його частин. Існують регіони, конститутовані як спільнота на основі інтересів колективних акторів та регіони як системи взаємодій, усі вони угруповуються навколо країни - регіонального лідера.

Світове суспільство – теоретична модель світової інтеграції людства, його осуспільнення, що відбувається внаслідок ущільнення соціальних зв'язків і взаємозалежностей між національно-організованими соціумами та індивідами.

Технологічна глобалізація – глобальне поширення, розроблення і застосування інноваційних технологій.

Фрагментаризація – процес, що супроводжує глобалізацію, означає утворення нових соціокультурних ідентичностей на основі глокалізації. Цей термін застосовують також для позначення стабільно ізольованих структур. Глобалізація перетворює і поєднує фрагменти

світу, що раніше були роз'єднаними. Але парадоксом глобалізації є те, що її наслідки також можуть створювати нові фрагменти.

Список рекомендованої літератури

1. Альтерглобализм: теорія и практика «антиглобалистского движения под ред. А. В. Бузгалина. – Москва : Едиториал УРСС, 2003.
2. Арсеєнко А. Глобалізація: соціальні зміни і наслідки напередодні ХХІ ст. / А. Арсеєнко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1.
3. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника. – Москва : Прогресс-Традиция, 2001.
4. Білецький В. С. Громадські організації та їх роль у житті суспільств / В. С. Білецький // Схід. – Київ, 1997.
5. Бойко О. Глобалізація та «криза ідентичності» / О. Бойко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка : збірник наукових праць. – Тернопіль : ТДПУ, 2006. – № 14. – С. 77–81.
6. Бойко О. Культура у просторі глобалізації / О. Бойко // Вісник Харківського державного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – Харків : ХДПУ, 2009. – Вип. 31. – Серія «Філософія». – С. 55–62.
7. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн, пер. с англ. – Санкт-Петербург, 2001.
8. Васильчук Ю. Постіндустріальна економіка і розвиток людини / Ю. Васильчук // Світова економіка і міжнародні відносини. – 1997. – № 9.
9. Вербовський О. В. Вплив глобалізаційних процесів на виховання культури міжнаціональних стосунків / О. В. Вербовський // Збірник наукових праць: Соціологія другого модерну: проблема перевизначення поняття суспільчознавчого дискурсу. – Львів, 2009.
10. Гвишиани Д. М. Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления / Д. М. Гвишиани. – Москва, 1998.

11. Глобальні трансформації: політика, економіка і культура / Д. Гельд, Е. МакГрю, Д. Голдблатт, Дж. Перратон. – Київ : Фенікс, 2003.

12. Генон Р. Кризис современного мира / Р. Генон.- Москва, 1991.

13. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. – 2-е изд. – Москва : Едиториал УРСС, 2005. – 632 с.

14. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – Москва. : Весь Мир, 2004.

15. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Е. Гідденс. - Київ, 2004.

16. Глобализация : учебник / под ред. В. А. Михайлова, В. С. Буянова. – Москва : РАГС, 2008.

17. Глобальне співтовариство: нова система координат (підходи до проблеми. – Санкт Петербург : Алетея, 2000.

18. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму / М. Горкгаймер. – Київ, 2006.

19. Дікон Б. Глобальна соціальна політика: Міжнародні організації й майбутнє соціального добробуту / Б. Дікон ; пер. з англ. – Київ : Основи, 1999.

20. Друкер П. Ф. Нові реальності в уряді і політиці, економіці та бізнесі, суспільстві та світогляді / пер. з англ. Л. Нахпетова. – Москва : Букер Чемберлен інтернейшнл, 1994.

21. Дубликаш Т. Н. Структура общественного сознания и его зрелость в аспекте трансформационных процессов / Т. Н. Дубликаш // Збірник наукових праць: методологія теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – Харків, 1999.

22. Зубов В. Глобалізована соціальність / В. Зубов // Вища освіта України. – 2001. – № 3.

23. Иноземцев В. Глобализация : иллюзии и реальность // Свободная мысль, 2000, № 1.

24. Капіца С.П., Курдюмов С.П., Малінецкій Г.Г. Синергетика і прогнози майбутнього / С. П. Капіца, С. П. Курдюмов, Г. Г. Малінецкій. – Москва : Наука, 1997.

25. Култаєва М. Д. Трансформаційні теорії громадянського суспільства в німецькій теоретичній соціології / М. Д. Култаєва // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*; Соціол. асоц. України, Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007.

26. Лисиця Н. М. Крос-культурні відмінності комунікації в суспільстві / Н. М. Лисиця // *Вісник Харківського національного університету ім. Каразіна.* – Харків, 2001.

27. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – Москва, 1992.

28. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории / А. Тойнби. – Москва, 1995.

29. Стьопін В. С. Становлення наукової теорії / В. С. Стьопін. – Мінськ: Вид-во БГУ, 1976.

30. Фукуяма Ф. Людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма. – Львів, 2005.

31. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер. – Москва, 1993.

32. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка. – Москва : Аспект Пресс, 1996.

33. Яковец Ю. История цивилизаций / Ю. Яковец. – Москва, 1997.

34. Abramson H. Assimilation and pluralism / H. Abramson / Ed. By Thernstrom S. // *Harvard encyclopedia of American ethnic groups.* – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1980.

35. Albrow M. Globalization, Knowledge and Society / M. Albrow. – London : Sage, 1990.

36. Almond G. The Civic Culture: Political Attitudes And Democracy In Five Nations / G. Almond. – L. : Sage, 1989.

37. Appadurai A. Disjunctive and Difference in the Global // *International Affairs.* 1990. Vd. 75, № 2.

38. Appiah A. K. Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers / A. K. Appiah. – N. Y. : W.W. Norton, 2006.

39. Brand U. Foreword / U. Brand // Globalisierung. Buecher sn Deutschland zum Prozess der Globalisierung. – Frankfurt am Main,2003.

40. Edwards B. Civil society and social capital beyond Putnam / B. Edwards, M. W. Foleyю. – London : Sage, 1998.

41. Engelhard E. Globale Unternehmungen / E. Engelhard, S. Hein // Politik im 21 Jahrhundert. – Frankfurt am Main, 2001.

42. Garhammer M. Wie Europaeer ihre Zeit nutzen: Zeitstrukturen und Zeitkulturen im Zeichen der Globalisierung / M. Garhammer. – Berlin, 1999.

43. Forbes S. H. Values in Holistic Education / S. H. Forbes // Education, Spirituality and the Whole Child: The Third Annual Conference, London, Roehampton Institute, June 28, 1996. – London, 1996 .

44. Harman W. Global Mind Change. Indianapolis. Knowledge systems, 1988.

45. Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order / S. Huntington. – New York : Simon and Schuster Paperbacks, 1997.

46. Jackson R. Holistic Special Education: Camphill Principles and Practice / R. Jackson. – Edinburgh : Floris Books, 2006.

47. Stichweh R. Die Weltgesellschaft. Soziologische Analysen / R. Stichweh. – Frankfurt am main, 2000.

48. Wallerstein I. The Modern World System III / I. Wallerstein. – London, UK : University of California Press, 2011.

49. Wallerstein I. Untlunking Social Science. The Limits of Nineteenth Century Paradigms / I. Wallerstein. – Cambridge : Polity Press, 1991.

Електронні джерела

51. CISV International Building Global Friendship. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

[http://resources.cisv.org/docs/main?action=document.view
&id=961](http://resources.cisv.org/docs/main?action=document.view&id=961)

52. <http://hdr.undp.org> 3. UNESCO. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf>].

53. UNESCO [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/tolerance.pdf>].

54. UNESCO [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-theinternational-agenda/education-for-all/>].

55. United Nations [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/cyberschoolbus/peace/link5.htm>].

56. United Nations [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter10.shtml>].

57. United Nations [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm>].

58. University For Peace [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.upeace.org/about/campus/>. 10.

University For Peace. [Ел. доступ:
<http://www.upeace.org/pdf/resolution.pdf>].